

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΕΡΕΥΝΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ,
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠ/ΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Κώστας Ν. Θεριανός
Νίκος Δ. Φωτόπουλος

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Β΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ **Τόμος 5ος**

Ομάδα προσανατολισμού
ανθρωπιστικών σπουδών

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ,
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**Β΄ Γενικού Λυκείου
Ομάδα προσανατολισμού
ανθρωπιστικών σπουδών**

Τόμος 5ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Πρόεδρος: Σωτήριος Γκλαβάς

**ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Β'**

**Προϊστάμενος:
Παύλος Φ.Μάραντος**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κώστας Ν. Θεριανός,

**Δρ. Επιστημών της Αγωγής,
Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης**

Νίκος Δ. Φωτόπουλος,

Επίκουρος Καθηγητής,

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Χριστίνα Βέικου, Μέλος ΔΕΠ ΑΕΙ,
πρ. Σύμβουλος Π.Ι. (συντονίστρια)**

**Ακριβή Γεωργούση,
Σχολ.Σύμβουλος,
Master Κοινωνικών Επιστημών
Χαράλαμπος Γ. Καριοφύλλας,
Εκπαιδευτικός ΠΕ09,
MSc. Οικονομολόγος**

**ΕΠΟΠΤΕΙΑ - ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ
ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Παύλος Φ. Μάραντος**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ

Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

Φιλολογική επιμέλεια:

Χρύσα Φραγκιαδάκη

Εξώφυλλο:

Δώρος Παπαϊωαννίδης

Σελιδοποίηση:

Χριστίνα Κωνσταντινίδου

**«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ» της
Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΣΧΟΛΕΙΟ
21ου αιώνα)-ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΣΠΟΥΔΩΝ» ΜΕ ΚΩΔ. ΟΠΣ 295450,
των Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2
και 3 - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ του
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ», που
συγχρηματοδοτείται από την
Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και από
Εθνικούς Πόρους (ΕΣΠΑ 2007 -
2013).**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Κώστας Ν. Θεριανός
Νίκος Δ. Φωτόπουλος**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ:

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

**ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**Β' Γενικού Λυκείου
Ομάδα προσανατολισμού
ανθρωπιστικών σπουδών**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

**Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Προσαρμογή:

**Κατερίνα Καραβιδοπούλου,
Υπάλληλος Ι.Ε.Π., ΠΕ μεταφραστών**

Επιμέλεια:

**Μαριαλένα Ξενάκη,
Εκπαιδευτικός ΠΕ05**

Επιστημονικός υπεύθυνος:

**Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του ΥΠ.Π.Ε.Θ.**

Υπεύθυνη του έργου:

**Μαρία Γελαστοπούλου,
Μ.Εδ. Ειδικής Αγωγής**

Τεχνική υποστήριξη:

**Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής**

**Συγγραφείς Προδιαγραφών
προσαρμογής των βιβλίων για το
Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής
Πολιτικής:**

**Γιώργος Βουγιουκλίδης,
Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής**

**Γελαστοπούλου Μαρία,
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής**

**Γκυρτής Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πληροφορικής**

**Αξιολόγηση και τελικός έλεγχος
των προσαρμογών:**

**Γελαστοπούλου Μαρία,
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής, ΙΕΠ**

**Γκυρτής Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πληροφορικής στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση**

3.5 Κοινωνική διαστρωμάτωση και κοινωνική κινητικότητα

3.5.1 Κοινωνικό στρώμα και κοινωνική τάξη

Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους ανθρώπους. Δεν ασκούν όλοι το ίδιο επάγγελμα, δεν κατέχουν τα ίδια περιουσιακά στοιχεία, δεν έχουν το ίδιο εισόδημα, δεν βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο μόρφωσης. Επίσης, δεν ασκούν όλοι την ίδια επιρροή στους συνανθρώπους τους. Με άλλα λόγια, υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στους ανθρώπους και μάλιστα ιεραρχική. Αυτή την κατάσταση αποδίδει ο όρος «κοινωνική διαστρωμάτωση».

Κοινωνική διαστρωμάτωση είναι η κατάταξη των μελών της κοινωνίας σε ανώτερες και κατώτερες τά-

ξεις και στρώματα. Πώς γίνεται αυτή η κατάταξη; Με ποια κριτήρια; Στο σημείο αυτό, οι κοινωνιολογικές σχολές έχουν διαφορετικές απόψεις. Πιο αναλυτικά:

- **Μαρξισμός: ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής.** Οι κοινωνικοί επιστήμονες που έχουν επηρεαστεί από τον Καρλ Μαρξ ορίζουν την κοινωνική τάξη με κριτήριο τη σχέση ιδιοκτησίας που έχει το άτομο με τα μέσα παραγωγής. Υπάρχουν οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής και αυτοί που εργάζονται σε αυτά. Οι δουλοκτήτες, οι φεουδάρχες, οι κεφαλαιοκράτες κατέχουν τα μέσα παραγωγής και συγκροτούν την ανώτερη κοινωνική τάξη στην κοινωνία τους. Οι δούλοι, οι δουλοπάροικοι, οι εργάτες δεν κατέχουν μέσα παραγωγής. Εργάζο-

νται σε αυτά. Συγκροτούν την κατώτερη τάξη στην κοινωνία τους. Στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, η αστική τάξη (βιομήχανοι, εφοπλιστές, τραπεζίτες κτλ.) είναι η ανώτερη τάξη στην κοινωνία. Οι εργάτες και οι υπάλληλοι ανήκουν στην εργατική τάξη. Υπάρχουν, όμως, και άτομα που έχουν μικρή ιδιοκτησία μέσων παραγωγής (μικρές βιοτεχνίες, εργαστήρια ζαχαροπλαστικής, φούρνους κτλ.). Αυτά τα άτομα δεν ανήκουν στην αστική τάξη αλλά ούτε και στην εργατική. Συγκροτούν τα μικροαστικά στρώματα. Χρησιμοποιούμε τον όρο στρώμα και όχι τάξη, καθώς οι μικροαστοί έχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσά τους ως προς το μέγεθος της περιουσίας τους, το εύρος των

δραστηριοτήτων τους κτλ. Δεν είναι το ίδιο ένας ιδιοκτήτης μίνι μάρκετ με έναν που διατηρεί με προσωπική εργασία ένα μαγαζάκι με ψιλικά. Οι μαρξιστές εστιάζουν στα «αντικειμενικά» κριτήρια με τα οποία συγκροτείται η κοινωνική τάξη.

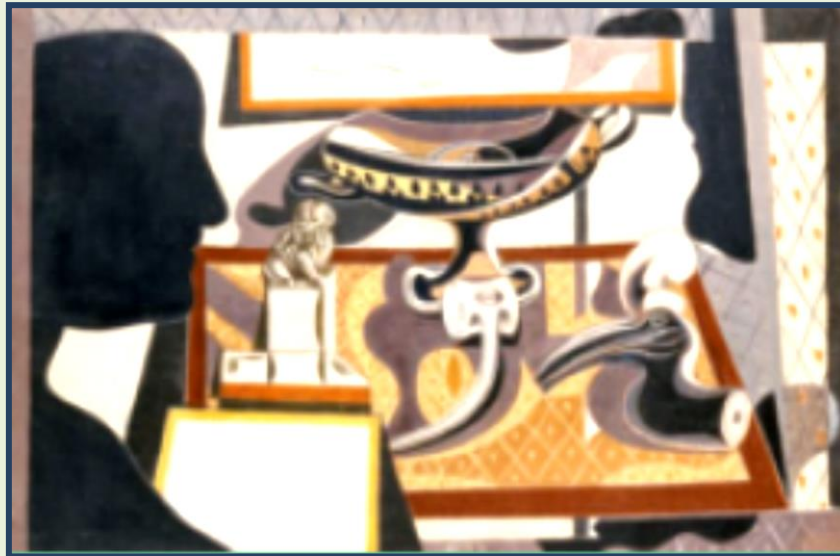
- **Σχολή του Λειτουργισμού: προσόντα των ανθρώπων. Οι λειτουργιστές θεωρούν ότι η κοινωνία λειτουργεί αποτελεσματικά όταν τα πιο άξια και πιο εργατικά μέλη της αναλαμβάνουν τους πιο κρίσιμους ρόλους. Γι' αυτό και θεωρούν ότι τα προσόντα των μελών της κοινωνίας είναι αυτά που, τελικά, προκαλούν την διαστρωμάτωση και όχι η ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Οι λειτουργιστές θεωρούν ότι μια κοινωνία προοδεύει και εξασφα-**

**λίζει στα μέλη της ατομική πρόο-
δο, όταν ενθαρρύνει τους πιο
άξιους και τους πιο εργατικούς να
καταλάβουν υψηλότερες θέσεις,
να «ανέβουν» επαγγελματικά και
κοινωνικά. Γι' αυτό και δίνουν ιδι-
αίτερη βαρύτητα στη λειτουργία
του εκπαιδευτικού θεσμού να δια-
κρίνει ποιοι είναι οι πιο έξυπνοι,
οι πιο ικανοί, οι πιο εργατικοί και
να τους προωθήσει μέσα από
αντικειμενικές αξιολογικές διαδι-
κασίες (εξετάσεις) στις ανώτερες
θέσεις. Πολλοί κάτοχοι μέσων
παραγωγής έχασαν την περιου-
σία τους, λένε οι λειτουργιστές,
Ενώ άνθρωποι που ξεκίνησαν τη
ζωή τους πάμφτωχοι βρέθηκαν
να έχουν στην ιδιοκτησία τους
τεράστιες επιχειρήσεις. Κατά
συνέπεια, καθοριστικό κριτήριο
για την κοινωνική διαστρωμάτω-**

ση είναι τα προσόντα και οι ικανότητες του ανθρώπου.

- **Οι απόψεις του Μαξ Βέμπερ.** Η άποψη του Γερμανού κοινωνιολόγου Μαξ Βέμπερ για την κοινωνική διαστρωμάτωση περιέχει στοιχεία και από τις δύο σχολές που περιγράψαμε. Ο οικονομικός παράγοντας, κατά τον Βέμπερ, δεν μπορεί να αγνοηθεί. Η κατοχή μέσων παραγωγής σαφώς και τοποθετεί κάποιον άνθρωπο σε κάποια κοινωνική τάξη. Υπάρχουν, όμως, σε κάθε κοινωνία και άλλα επιμέρους αλλά εξίσου σημαντικά κριτήρια. Τα κριτήρια αυτά σχετίζονται με τις αξίες της κοινωνίας. Υπάρχουν θέσεις που έχουν ιδιαίτερο κύρος και γόητρο σε μια κοινωνία. Για παράδειγμα, με κριτήριο το ύψος του μισθού, ο

εκπαιδευτικός και ο ιερέας δεν ανήκουν στα υψηλά εισοδηματικά στρώματα. Όμως, έχουν κύρος. Υπάρχουν άνθρωποι που δίνουν βαρύτητα στην άποψη του εκπαιδευτικού και του ιερέα. Τέλος, υπάρχουν θέσεις που έχουν πολιτική δύναμη και κοινωνική επιρροή. Το στέλεχος ενός κόμματος μπορεί να μην έχει περιουσιακά στοιχεία και υψηλό εισόδημα, όμως διαθέτει πολιτική δύναμη και κοινωνική επιρροή.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Ουσία και σκιά, 1938, Εθνική Πινακοθήκη

Η κοινωνική τάξη είναι ένας παράγοντας που παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ζωής των ανθρώπων.

«Η επίδραση της κοινωνικής τάξης μπορεί να είναι μικρότερη από ό,τι θεωρούσε ο Μαρξ, λίγες όμως είναι οι περιοχές της κοινωνικής ζωής που παραμένουν άθικτες από τις ταξικές διαφοροποιήσεις. Ακόμη και οι σωμα-

τικές διαφορές συνδέονται με την ταξική προέλευση. Τα μέλη της εργατικής τάξης εμφανίζουν μικρότερο βρεφικό βάρος και υψηλότερη βρεφική θνησιμότητα, έχουν μικρότερη διάπλαση στην εποχή της ωριμότητάς τους, έχουν χειρότερη υγεία και πεθαίνουν σε μικρότερη ηλικία από εκείνα των υψηλότερων κοινωνικών κατηγοριών. Οι κυριότερες μορφές πνευματικής ανωμαλίας και σωματικής ασθένειας, συμπεριλαμβανομένων των καρδιακών παθήσεων, του καρκίνου, του διαβήτη, της πνευμονίας και της βρογχίτιδας, είναι συχνότερες στα χαμηλότερα στρώματα της ταξικής δομής από ό,τι σε εκείνα που βρίσκονται πλησιέστερα προς την κορφή».

(A. Giddens, Κοινωνιολογία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002).

Οι κοινωνικές τάξεις δεν είναι ομοιογενείς ομάδες στο εσωτερικό τους. Υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ των μελών κάθε τάξης για διάφορους λόγους. Οι βιομήχανοι ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Το ίδιο και οι τραπεζίτες. Εκτός από τις διαφορές συμφερόντων, υπάρχουν και διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των τάξεων. Δεν έχουν όλοι οι βιομήχανοι την ίδια οικονομική και πολιτική δύναμη. Ούτε όλοι οι εργάτες βρίσκονται στην ίδια θέση. Δεν έχουν τον ίδιο μισθό, τις ίδιες συνθήκες εργασίας αλλά ούτε και τα ίδια περιουσιακά στοιχεία. Γι' αυτό και στο εσωτερικό των τάξεων υπάρχουν κοινωνικά στρώματα, τα οποία εκφράζουν αυτές τις διαφοροποιήσεις.

Το «λάβαρο» της σουμερικής πόλης Ουρ. Η κοινωνική διαστρωμάτωση της εποχής εκείνης παρουσιάζεται με σαφή τρόπο. Έπάνω είναι οι άνθρωποι των ανακτόρων που κάθονται και ασχολούνται με τη μουσική κτλ. Κάτω είναι ο λαός με τις καθημερινές εργασίες που κάνει (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Ο Τομ Μπότομορ (Άγγλος κοινωνιολόγος, 1920-1992) παρατήρησε ότι ο Βέμπερ αποδέχεται τη συγκρότηση της κοινωνικής τάξης με τα κριτήρια που θέτουν οι μαρξι-

στές (ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής). Τα πρόσθετα κριτήρια που αυτός έθεσε αφορούν κοινωνικές θέσεις ή, καλύτερα, στρώματα κοινωνικών θέσεων.

Ο Μαξ Βέμπερ είναι, κατά τον Μπότομορ, ο κοινωνιολόγος που διακρίνισε ότι κοινωνικές τάξεις και στρώματα κοινωνικών θέσεων είναι δύο διαφορετικά πράγματα.

Τα στρώματα κοινωνικών θέσεων ανταποκρίνονται στα υποκειμενικά κριτήρια που θέτουν τα μέλη μιας κοινωνίας (ποια θέση έχει γι' αυτούς κύρος).

Η κοινωνική τάξη ορίζεται αντικειμενικά (ιδιοκτησία μέσων παραγωγής).

Η προσθήκη του Μαξ Βέμπερ εμπλούτισε την κοινωνιολογική ανάλυση της διαστρωμάτωσης, διότι πρόσθεσε το υποκειμενικό στοι-

χείο, την αξιολογική κρίση των ανθρώπων.

3.5.2 Κοινωνική θέση και κοινωνικός ρόλος

Κοινωνική θέση είναι η θέση που κατέχει ένα άτομο στην κοινωνία ή σε μια κοινωνική ομάδα. Ο εκπαιδευτικός, ο τεχνίτης, ο μηχανικός, ο καπετάνιος, ο μαθητής αποτελούν κοινωνικές θέσεις.

Οι κοινωνικές θέσεις δεν έχουν την ίδια ισχύ σε μια κοινωνία. Με άλλα λόγια, οι κοινωνικές θέσεις δεν έχουν την ίδια δυνατότητα να επηρεάσουν την οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική ζωή της κοινωνίας ή κάποιων μελών της. Η **κοινωνική ισχύς** διακρίνεται σε τρία είδη:

α) Οικονομική ισχύς. Η δυνατότητα μιας θέσης να επηρεάσει την

οικονομική ζωή (π.χ. ένας ισχυρός επιχειρηματίας).

β) Πολιτική ισχύς. Η δυνατότητα μιας θέσης να επηρεάσει την πολιτική ζωή, την εξουσία κτλ. (π.χ. ένας υπουργός, ένα στέλεχος κάποιου κόμματος που βρίσκεται ψηλά στην κομματική ιεραρχία).

γ) Πολιτισμική ισχύς. Η δυνατότητα μιας θέσης να επηρεάσει την πολιτική ζωή της κοινωνίας (π.χ. η δυνατότητα ενός καλλιτέχνη να επηρεάσει την αισθητική της κοινωνίας).

Ανάλογα με το πόση και τι είδους κοινωνική ισχύ έχει μια κοινωνική θέση, καθορίζεται και το πόσο υψηλά ή χαμηλά βρίσκεται στην κοινωνική ιεραρχία. Ειδικότερα:

- **Πόση κοινωνική ισχύ.** Είναι το μέγεθος της κοινωνικής ισχύος που έχει μια κοινωνική θέση. Οι

βιομήχανοι, οι τραπεζίτες, οι εφοπλιστές, οι καθηγητές πανεπιστημίου κτλ. έχουν μεγάλο εύρος κοινωνικής ισχύος, καθώς μπορούν να επηρεάσουν πολλούς τομείς της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής ζωής.

- **Τι είδους κοινωνική ισχύ. Εκτός από το πόση κοινωνική ισχύ διαθέτει μια κοινωνική θέση έχει σημασία και τι είδους είναι αυτή η κοινωνική ισχύ, δηλαδή σε ποια πεδία της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής έχει επίδραση. Π.χ. ένας ηθοποιός έχει ισχύ στον χώρο της τέχνης, αλλά δεν έχει ισχύ στον χώρο των επιχειρήσεων.**

Γελοιογραφία: Η τρίτη τάξη κουβαλά τον κλήρο και την αριστοκρατία.

Η κοινωνική διαστρωμάτωση της γαλλικής κοινωνίας, τις παραμονές της Γαλλικής Επανάστασης, δείχνει τι σημαίνει μια κοινωνική τάξη ή μια κοινωνική θέση να έχει οικονομική ισχύ αλλά να μην έχει πολιτική ισχύ. Στη γαλλική κοινωνία του 18ου αιώνα υπήρχαν τρεις τάξεις:

οι κληρικοί (0,5% του συνόλου), οι ευγενείς (1,5% του συνόλου) και η τρίτη τάξη (98% του συνόλου) στην οποία άνηκαν αστοί, εργάτες και αγρότες. Οι δύο πρώτες τάξεις είχαν μόνο προνόμια, ενώ η τρίτη είχε μόνο υποχρεώσεις.

Η αστική τάξη (έμποροι, δικηγόροι, γιατροί κτλ.) ήταν ενταγμένη στην τρίτη τάξη. Μπορεί να ήταν δυναμικά ανερχόμενη τάξη και τα μέλη της να είχαν υψηλά εισοδήματα από τις δραστηριότητές τους, όμως δεν είχαν την πολιτική ισχύ των ευγενών. Μέσω της Γαλλικής Επανάστασης, οι αστοί διεκδίκησαν να αποκτήσουν και πολιτική ισχύ.

«Έτσι, η αντιπροσώπευση στο νομοθετικό σώμα, αφού εξαρτάται από τον φόρο που πληρώνει ο καθένας, θα πέσει στα χέρια των πλουσίων». Από

την εφημερίδα του Γάλλου επαναστάτη Μαρά Ο φίλος του λαού, 18 Νοεμβρίου 1789.

Βέβαια, δεν πρέπει να διαφεύγει ότι τις κοινωνικές θέσεις τις κατάλαμβάνουν άνθρωποι με διαφορετικές προσωπικότητες, ικανότητες κτλ. Γι' αυτό και διαφορετικοί άνθρωποι στην ίδια θέση επιτυγχάνουν, πολλές φορές, εντελώς διαφορετικά πράγματα. Μια αγγλική παροιμία λέει: «Δεν υπάρχει καλό και κακό τραγούδι. Υπάρχει καλός και κακός τραγουδιστής. Ο τραγουδιστής κάνει το τραγούδι».

Από την κοινωνική θέση απορρέει ο κοινωνικός ρόλος, δηλαδή οι προδιαγραφές που θέτει η κοινωνία με βάση τις οποίες θα ασκήσει το άτομο τα καθήκοντα της θέσης του.

Οι όροι «κοινωνική θέση» και

«κοινωνικός ρόλος» δεν ταυτίζονται. Ένας άνθρωπος μπορεί να κατέχει μια κοινωνική θέση, για παράδειγμα να είναι εκπαιδευτικός. Από τη θέση αυτή απορρέει ο ρόλος που πρέπει να διαδραματίσει. Τις προδιαγραφές, το τι πρέπει να κάνει στο πλαίσιο του ρόλου αυτού, τις θέτουν η κοινωνία και η πολιτεία. Έτσι, αναμένουμε από τον εκπαιδευτικό να είναι συνεπής στην ώρα του, να συμπεριφέρεται με τρόπο κοινωνικά αποδεκτό, να μη χειροδικεί, να προσπαθεί με το μάθημα και τις δραστηριότητες να τους μεταδώσει γνώσεις, αξίες κτλ. Αυτός είναι ο κοινωνικά αποδεκτός ρόλος του εκπαιδευτικού στην κοινωνία μας. Γι' αυτό και ο ρόλος ορίζεται ως η κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά που αντιστοιχεί σε μια κοινωνική θέση. Υπάρχει και η περίπτωση

κάποιος εκπαιδευτικός να μην ανταποκρίνεται στα καθήκοντα της θέσης του. Ο τρόπος, δηλαδή, που ασκεί τα όσα ορίζει η θέση του (ο ρόλος) να έρχεται σε αντίθεση με τα όσα προσδοκά η κοινωνία.

Οι ρόλοι διακρίνονται σε άτυπους και τυπικούς:

- **Άτυποι.** Είναι οι κοινωνικοί ρόλοι που δεν προσδιορίζονται από κάποιο νόμο. Ο ρόλος του φίλου είναι άτυπος. Κανένας νόμος δεν ορίζει πώς φέρονται οι φίλοι. Αυτό καθορίζεται από την καθημερινή κοινωνική πρακτική. Πάντως, κάθε άνθρωπος περιμένει ο φίλος του να είναι ειλικρινής, να συμπαραστέκεται στις δύσκολες στιγμές κτλ. Αντίστοιχα, ο ρόλος του αναγνώστη, του θεατή μιας θεατρικής παράστασης είναι ρόλοι άτυποι, δεν καθο-

ρίζεται από κάποια τυπική ρύθμιση τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνει κάποιος.

- **Τυπικοί.** Είναι οι κοινωνικοί ρόλοι που το περιεχόμενό τους έχει καθοριστεί από μια τυπική ρύθμιση (νόμος). Ο ρόλος, για παράδειγμα, του εκπαιδευτικού είναι ένας τυπικός κοινωνικός ρόλος. Υπάρχουν συγκεκριμένοι νόμοι που ρυθμίζουν πώς πρέπει και πώς δεν πρέπει να φέρεται ένας εκπαιδευτικός. Το ίδιο ισχύει και για τον μαθητή. Οι τυπικοί ρόλοι μπορεί να είναι χαλαροί ή αυστηροί ανάλογα με τα περιθώρια ελευθερίας που αφήνουν στο άτομο.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι άνθρωποι ασκούν ταυτόχρονα πολλούς ρόλους. Έτσι, εμφανίζεται το φαινόμενο της σύγκρουσης των

ρόλων, όπου οι υποχρεώσεις των ρόλων συγκρούονται μεταξύ τους. Μια γυναίκα, για παράδειγμα, είναι σύζυγος, μητέρα, εργαζόμενη, πολίτης κτλ. Η ανατροφή των παιδιών της μπορεί να έρχεται σε σύγκρουση με το επάγγελμά της που απαιτεί χρόνο ή με την πολιτική της δράση. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα άτομα αισθάνονται δυσφορία, καθώς καταλαβαίνουν ότι δεν ανταποκρίνονται με επάρκεια στα καθήκοντά τους. Η σύγκρουση ρόλων συχνά βιώνεται και ψυχολογικά. (π.χ. ο γονιός λόγω πολλαπλών υποχρεώσεων στενοχωριέται επειδή λείπει πολλές ώρες από την οικογένεια του).

Θεόδωρος Ράλλης, Η νυχτερία του πασά της Ταγγέρης, 1884, Εθνική Πινακοθήκη.

«Δεν υπάρχουν θέσεις χωρίς ρόλους και ρόλοι χωρίς θέσεις». Ραλφ Λίντον

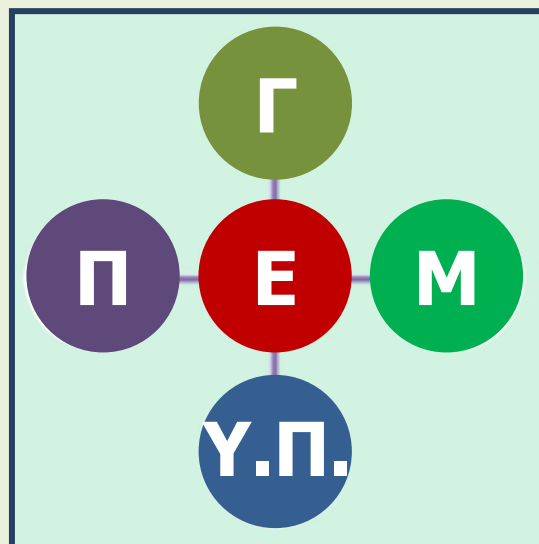
Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν διαφορετικά τελετουργικά για κάθε κοινωνική θέση και κάθε ρόλο. Η γέννηση, ο θάνατος, η ενηλικίωση κτλ. συνιστούν «στιγμές» που συνδέονται με διαφορετικές τελετουργίες σε διαφορετικές κοινωνίες και εποχές.

Ο κάτοχος μιας κοινωνικής θέσης

πρέπει να ανταποκριθεί σε έναν σύνθετο ρόλο, καθώς εμπλέκεται σε σχέσεις με πολλές άλλες θέσεις και ρόλους.

Ένας εκπαιδευτικός (Ε) εμπλέκεται ταυτόχρονα με:

- τους μαθητές (Μ)
- τους γονείς (Γ)
- τον διευθυντή του σχολείου (Δ)
- τον προϊστάμενο Περιοχής (Π)
- το υπουργείο (Υ.Π.)

Η κοινωνική του θέση οδηγεί σε έναν ρόλο σύνθετο με πολλά καθήκοντα.

Αντίστοιχα, σύνθετοι είναι οι υπόλοιποι ρόλοι που «διαδραματίζουν» οι άνθρωποι στις σύγχρονες κοινωνίες.

Συνέπεια της πολλαπλότητας των ρόλων είναι το φαινόμενο της σύγκρουσής τους. Οι υποχρεώσεις ενός ρόλου συγκρούονται με αυτές των υπόλοιπων ρόλων που ασκεί το άτομο.

3.5.3 Κοινωνική κινητικότητα

Η κοινωνική διαστρωμάτωση, στις σύγχρονες κοινωνίες, δεν είναι μια στατική πραγματικότητα. Οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να μετακινούνται από τη μια κοινωνική τάξη στην άλλη, από το ένα κοινωνικό στρώμα στο άλλο και να αλλάζουν κοινωνικές θέσεις.

Κοινωνική κινητικότητα είναι η μετακίνηση των ανθρώπων από μια κοινωνική τάξη ή στρώμα σε άλλη κοινωνική τάξη ή στρώμα (π.χ. ένα υπάλληλος γίνεται επιχειρηματίας) ή η μετακίνηση από μια κοινωνική θέση σε άλλη, χωρίς να αλλάξουν κοινωνική τάξη ή στρώμα (π.χ. ένας εκπαιδευτικός πηγαίνει από το Α σχολείο στο Β).

Η κοινωνική κινητικότητα δεν ήταν εύκολη στο δουλοκτητικό και το φεουδαρχικό σύστημα. Σχεδόν δεν υπήρχε. Κάποιος που γεννιόταν ή γινόταν δούλος ήταν πολύ δύσκολο να περάσει στην τάξη των ελευθέρων. Οι δουλοπάροικοι γεννιούνταν και πέθαιναν δουλοπάροικοι. Στο καπιταλιστικό σύστημα υπάρχει η δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας.

**Πιτιρίμ
Αλεξάντροβιτς
Σορόκιν
(1889-1968)**

Ρωσοαμερικανός κοινωνιολόγος. Εγκατέλειψε τη Ρωσία το 1923 καθώς ήρθε σε σύγκρουση με το καθεστώς των μπολσεβίκων (ο Σορόκιν ήταν γραμματέας του Κερένσκυ). Στις Η.Π.Α. έγινε καθηγητής στο Χάρβαρντ. Διατύπωσε τη θεωρία της κοινωνικής κινητικότητας (1927).

Η θεωρία του Σορόκιν ήταν μια αισιόδοξη νότα για τον καπιταλισμό της εποχής του, ο οποίος γνώριζε την μεγάλη κρίση του 1929. «Παρά

τα προβλήματά του» έλεγε ο Σορόκιν «ο καπιταλισμός δίνει τη δυνατότητα στον φτωχό να γίνει πλούσιος. Ο πλούσιος, αν δεν προσέξει, μπορεί να γίνει φτωχός». Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οικονομική ανάπτυξη έδωσε ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας στους ανθρώπους (από τα φτωχότερα στρώματα να ανέβουν στα μεσαία). Όχημα αυτής της κινητικότητας ήταν η εκπαίδευση και η επιχειρηματικότητα.

**Ονόρ Ντομιέ, Βαγόνι τρίτης θέσης,
1864, Μουσείο Μετροπόλιταν,
Νέα Υόρκη.**

Περίπτωση αποκλεισμού της κοινωνικής κινητικότητας είναι το καστικό σύστημα των Ινδιών. Στις Ινδίες, η κοινωνία είναι χωρισμένη σε τέσσερις κάστες. Με τη γέννησή του, ο κάθε άνθρωπος εντάσσεται σε μια κάστα, την κάστα στην οποία ανήκουν οι γονείς του και δεν μπορεί να μετακινηθεί από αυτή. Ο γάμος ανάμεσα σε μέλη διαφορετικών καστών απαγορεύεται από τη θρησκεία (ινδουισμός). Γι' αυτό και ο όρος «κάστα», εκτός από τη συγκεκριμένη πραγματικότητα της ινδικής κοινωνικής διαστρωμάτωσης, χρησιμοποιείται γενικότερα ως αναφορά σε συστήματα διαστρωμάτωσης στα οποία είναι δύσκολο κάποιος να μετακινηθεί ή σε ομάδες στις οποίες είναι δύσκολο κάποιος να διεισδύσει.

Η κοινωνική κινητικότητα εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από τις μεταβολές που γίνονται σε μια κοινωνία. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο αγροτικός τομέας των αναπτυγμένων κοινωνιών συρρικνώθηκε και αυξήθηκαν ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας. Η αλλαγή αυτή δημιούργησε δυνατότητες σε κατοίκους της υπαίθρου να έρθουν στις πόλεις και να ασκήσουν επαγγέλματα πολύ καλύτερα από τα σκληρά αγροτικά επαγγέλματα που ασκούσαν οι γονείς τους. Το εκπαιδευτικό σύστημα, επίσης, διευρύνθηκε με τη δωρεάν δημόσια εκπαίδευση, την ίδρυση περισσότερων πανεπιστημιακών σχολών κτλ. Επειδή ο τομέας των υπηρεσιών απαιτεί πιο μορφωμένο ανθρώπινο δυναμικό παρουσιάστηκαν πολύ περισσότερες ευκαιρίες σε

παιδιά των κατώτερων τάξεων να μορφωθούν και να έχουν ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Παιδιά αγροτών και εργατών κατάφεραν να γίνουν γιατροί, μηχανικοί, δικηγόροι, εκπαιδευτικοί και να ανέλθουν οικονομικά και κοινωνικά.

Στις μέρες μας, η κοινωνική κινητικότητα είναι υπαρκτή αλλά πολύ πιο δύσκολη σε σχέση με τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Σήμερα, ένας νέος που σπουδάζει θα δυσκολευτεί πολύ να σταδιοδρομήσει σε σύγκριση με το παρελθόν, όπου έβρισκε πολύ πιο εύκολα δουλειά στο αντικείμενο των σπουδών του. Τις δεκαετίες του '60 και του '70, ο πτυχιούχος είχε ασύγκριτα περισσότερες πιθανότητες από τον σημερινό πτυχιούχο να βρει γρήγορα εργασία στο αντικείμενο των σπουδών του.

Η κοινωνική κινητικότητα διακρίνεται, με κριτήριο την κατεύθυνση, σε ανοδική, καθοδική και οριζόντια. Πιο αναλυτικά:

α) Ανοδική. Είναι η μετακίνηση του ατόμου σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις και στρώματα (π.χ. από εργάτης να γίνει επιχειρηματίας).

β) Καθοδική. Είναι η μετακίνηση του ατόμου από ανώτερες σε κατώτερες κοινωνικές τάξεις και στρώματα (όπως λέει και το λαϊκό γνωμικό, «από δήμαρχος κλητήρας»).

γ) Οριζόντια. Το άτομο μετακινείται εντός της ίδιας κοινωνικής τάξης ή στρώματος (π.χ. ένας λογιστής από την εταιρεία Α πηγαίνει να εργαστεί ως λογιστής στην εταιρεία Β).

Με κριτήριο τον χρόνο, η κοινωνική κινητικότητα διακρίνεται σε ενδογενεακή και διαγενεακή.

Ειδικότερα:

α) Ενδογενεακή. Είναι η κινητικότητα που γίνεται στη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου (μέσα στην ίδια γενιά).

β) Διαγενεακή. Είναι η κοινωνική κινητικότητα που πραγματοποιείται από γενιά σε γενιά (π.χ. το παιδί ενός εργάτη γίνεται γιατρός ή το παιδί ενός βιομήχανου χάνει την πατρική περιουσία και γίνεται εργάτης).

Κοινωνική τροχιά είναι η πορεία που περιλαμβάνει τις κοινωνικές θέσεις τις οποίες κατέλαβε ένα άτομο στη διάρκεια της ζωής του. Η **κοινωνική τροχιά** αφορά την ενδογενεακή κινητικότητα και μπορεί να είναι ευθεία, ανοδική ή καθοδική (ανάλογα με τη κατεύθυνση της κινητικότητας).

Η κοινωνική τροχιά είναι ένα χρήσιμο εργαλείο, το οποίο επιτρέπει στους κοινωνικούς επιστήμονες να παρακολουθήσουν την κοινωνική κινητικότητα ενός ανθρώπου σε σχέση με τις αλλαγές στην οικονομία και τις κοινωνικές συνθήκες.

**Βίνσεντ Βαν Γκογκ,
Οι πατατοφάγοι, 1885, Μουσείο Βαν
Γκογκ, Άμστερνταμ.**

Ορισμένοι καλλιτέχνες είδαν στα μέλη της κατώτερης τάξης την αθωότητα και τις αξίες που έλειπαν από τις ανώτερες τάξεις. Σε πολλές περιπτώσεις, αρκετοί καλλιτέχνες εξιδανίκευσαν τη ζωή των φτωχών εργατών και αγροτών, καθώς θεωρούσαν ότι συμβόλιζαν έναν κόσμο διαφορετικό από αυτόν στον οποίο οι ίδιοι ζούσαν. Η φτώχεια, η δυστυχία, η πολύωρη κοπιαστική εργασία έγιναν σύμβολα τιμιότητας και αθωότητας. Ο Βαν Γκογκ έγραφε στον αδερφό του, σχετικά με τον πίνακά του Πατατοφάγοι:

«Θέλησα να προσπαθήσω ευσυνείδητα να αποδώσω και εγώ την εντύπωση, πως αυτοί οι άνθρωποι, που κάτω από τη λάμπα τρώνε τις πατάτες τους με τα χέρια, που τα χώνουν μέσα στο πιάτο, δούλεψαν μ' αυτά και τη γη και πως ο πίνακάς μου εξυμνεί τη χειρω-

νακτική δουλειά και την τροφή που κέρδισαν οι ίδιοι τόσο τίμια. Θέλησα να κάνω τον θεατή να σκέφτεται έναν τρόπο ζωής ολότελα διαφορετικό απ' αυτόν που ξέρουμε εμείς οι πολιτισμένοι. Γι' αυτό λοιπόν δεν επιθυμώ καθόλου να τον βρει όλος ο κόσμος ωραίο ή καλό».

(Βαν Γκογκ, Γράμματα στον αδερφό του Θεόδωρο, μτφρ. Σπύρος Σκιαδαρέσης, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1990)

3.6 Κοινωνικές ανισότητες

3.6.1 Αίτια και μορφές κοινωνικών ανισοτήτων

Η κοινωνική διαστρωμάτωση είναι έκφραση της κοινωνικής ανισότητας. Οι άνθρωποι κατανέμονται σε τάξεις και στρώματα επειδή ο πλούτος, η δύναμη και οι ευκαιρίες είναι άνισα κατανεμημένες.

Η ανισότητα οφείλεται σε οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Πιο αναλυτικά:

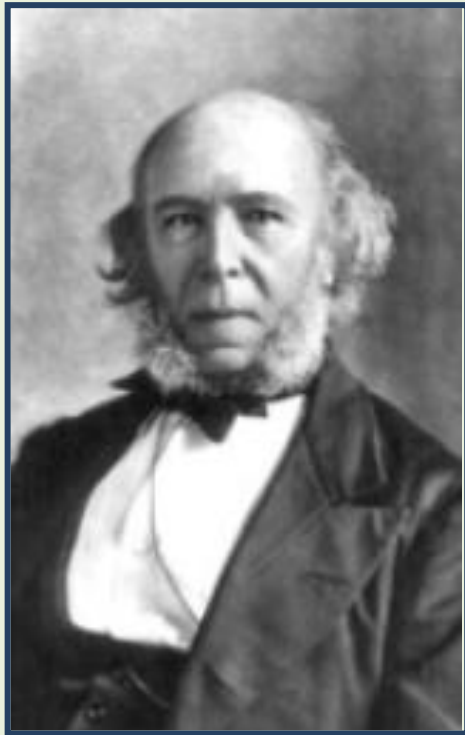
α) Κυριαρχία της οικονομίας στην πολιτική. Η διαπλοκή πολιτικών με οικονομικά συμφέροντα είχε ως αποτέλεσμα την απαξίωση της πολιτικής και την κυριαρχία της λογικής των επιχειρήσεων στην κοινωνική ζωή. Η εξυπηρέτηση του ιδιωτικού συμφέροντος, η κυριαρχία της λογικής ότι τα πάντα στη ζωή

υπολογίζονται ως «κόστος-όφελος», η θυσία των πάντων στον βωμό του κέρδους άφησαν την κοινωνία απροστάτευτη στις επιδιώξεις των επιχειρήσεων και των πολιτικών εξουσιών που διαπλέκονταν με αυτές. Αυτό αύξησε τις κοινωνικές ανισότητες, καθώς άφησε τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα χωρίς κανένα δίκτυ κοινωνικής προστασίας. Χρειάζεται η πολιτική (δημόσιο συμφέρον) να ανακτήσει το έδαφος που έχασε. Όπως επεσήμανε και ο Ντάρεντορφ (βλ. ενότητα 3.3.2 Τόμο 4, σελ.55 / 67), χωρίς θεσμούς που θα περιορίσουν την άνισα κατανεμημένη δύναμη, οι κοινωνίες θα εισέλθουν στη βαρβαρότητα. Οι πλούσιοι θα γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι.

β) Συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας. Το κράτος πρόνοιας, που μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στήριξε τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα και άμβλυσε τις συνέπειες της κοινωνικής ανισότητας, έχει συρρικνωθεί. Η συρρίκνωση της δημόσιας παιδείας και της δημόσιας υγείας οδηγεί στην όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

γ) Μείωση της αμοιβής της εργασίας. Η υψηλή ανεργία έχει οδηγήσει στη μείωση των μισθών των εργαζομένων. Ένας εργαζόμενος προκειμένου να αποφύγει την ανεργία δέχεται, πολλές φορές, να εργαστεί με λιγότερες αποδοχές από αυτές που ορίζουν οι συμβάσεις εργασίας. Αποτέλεσμα είναι η δημιουργία μιας γενικής τάσης μείωσης των μισθών, η οποία μεγαλώνει τις ανισότητες.

δ) Αδυναμία πρόσβασης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν ανάγκη από μορφωμένο και ειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Η αδυναμία τμημάτων του πληθυσμού να αποκτήσουν εκπαιδευτικά προσόντα αυξάνει τις ανισότητες, καθώς καθιστά τους ανθρώπους αυτούς όλο και πιο ανίσχυρους στο να εισέλθουν με αξιώσεις στην αγορά εργασίας.

**Χέρμπερτ
Σπένσερ
(Herbert Spencer,
1820-1903)**

Άγγλος φιλόσοφος, βιολόγος και κοινωνιολόγος. Εμπνεύστηκε από το έργο του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών και μετέφερε αυτή τη λογική στην κοινωνία. Δημιούργησε, έτσι, τον κοινωνικό δαρβινισμό, σύμφωνα με τον οποίο τα πιο ικανά μέλη της κοινωνίας είναι αυτά που θα επιβιώσουν.

«Οι ικανότεροι θα επιβιώσουν». Με αυτή τη φράση ο Χέρμπερτ Σπέν-

σερ περιέγραψε τη λειτουργία της κοινωνίας. Έτσι δικαιολογεί και την κοινωνική ανισότητα: είναι το αποτέλεσμα της διαρκούς πάλης των ανθρώπων για επιβίωση.

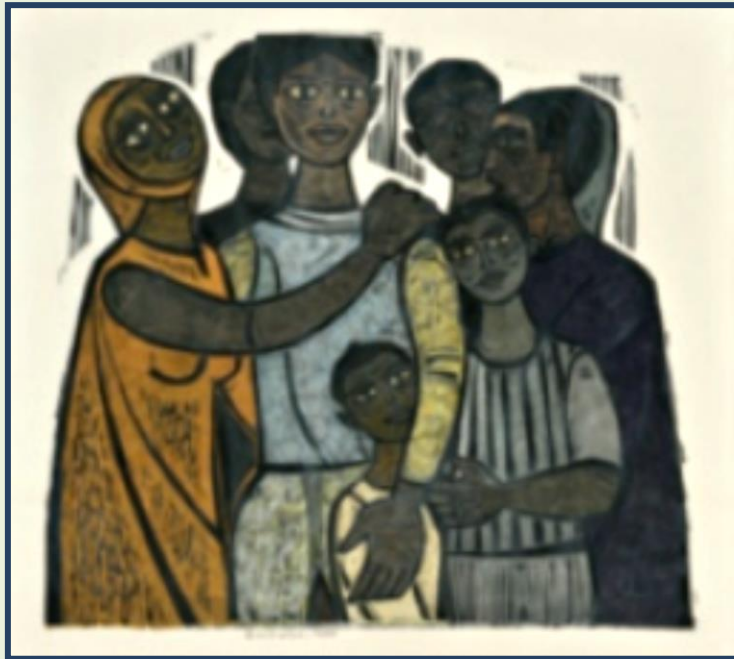
Οι απόψεις του Σπένσερ είναι ακόμη παρούσες στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες, σε ορισμένες θεωρήσεις, εμφανίζονται σαν ζούγκλες όπου τα πιο δυνατά θηρία τρώνε τα πιο αδύνατα. Δεν είναι τυχαίο που η κοινωνιολογική θεώρηση του Σπένσερ γοήτευσε τον μεγαλοεπιχειρηματία Τζον Ροκφέλερ (1839-1937), ο οποίος σύστηνε τα βιβλία του Άγγλου κοινωνιολόγου προς ανάγνωση. Τόσο ο Σπένσερ όσο και ο Ροκφέλερ δεν «συμπαθούσαν» τους φτωχούς. Θεωρούσαν ότι δεν πάλεψαν όσο έπρεπε για να αποφύγουν τη φτώχεια.

Η κοινωνική ανισότητα παίρνει πολλές μορφές. Εμφανίζεται κυρίως ως:

- **Οικονομική ανισότητα.** Σημαντική διάσταση της ανισότητας είναι η διαφορά στο εισόδημα. Οι εισοδηματικές ανισότητες, σε ολόκληρο τον κόσμο, μεγαλώνουν. Όλες οι έρευνες και οι εκθέσεις διεθνών οργανισμών και ερευνητικών κέντρων δείχνουν συνεχώς την τάση αύξησης του πλούτου σε όλο και λιγότερα χέρια. Ταυτόχρονα, αυξάνεται η φτώχεια σε ολόκληρο τον πλανήτη.
- **Εκπαιδευτική ανισότητα.** Τα παιδιά από τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα έχουν λιγότερες ευκαιρίες για μόρφωση. Οι στατιστικές της εκπαίδευσης δείχνουν ότι, στις υψηλού κύρους σχολές (Ιατρική, Πολυτεχνείο, Νομική),

κατορθώνουν να εισέλθουν ελάχιστα παιδιά εργατών, υπαλλήλων, φτωχών αγροτών κτλ. Όμως, ακόμη και στην περίπτωση που κάποιος νέος από τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα κατορθώσει να εισαχθεί σε κάποια περιζήτητη σχολή, θα δυσκολευτεί πολύ να σταδιοδρομήσει επαγγελματικά σε σχέση με έναν συνάδελφό του που προέρχεται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

- **Ανισότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας. Τα πιο αδύναμα οικονομικά στρώματα δεν έχουν τη δυνατότητα να προσφύγουν, σε περίπτωση ανάγκης, σε ακριβά ιατρικά κέντρα, σε δαπανηρές θεραπείες κτλ.**

**Γ. Σικελιώτης, Ασία,
Εθνική Πινακοθήκη**

Η κοινωνική ανισότητα έχει κοινωνικές αιτίες. Δεν οφείλεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων. Αντίθετα, υπάρχουν κοινωνίες που ιεραρχούν ως κατώτερους, και αποκλείουν, ανθρώπους από την εκπαίδευση, τα επαγγέλματα κτλ. επειδή ανήκουν σε κάποια φυλή. Και εδώ η διάκριση είναι κοινωνική. Παλαιότερα, οι φυλετι-

κές διακρίσεις εναντίον των μαύρων στις Η.Π.Α. ήταν ένας αέναος κύκλος που τα αίτια τροφοδοτούσαν τα αποτελέσματα και το αντίστροφο. Ο μαύροι αποκλείονταν από τα σχολεία, τις σπουδές, τα καλοπληρωμένα και με γόητρο επαγγέλματα. Ζώντας απομονωμένοι σε συγκεκριμένες γειτονιές παρέμεναν αγράμματοι, χωρίς κοινωνικές δεξιότητες που θα τους επέτρεπαν να κάνουν κάτι καλύτερο στη ζωή τους. Αυτή η κατάσταση, προϊόν κοινωνικών αποκλεισμών, ερμηνεύονταν ως βιολογική μειονεξία. Οι «μαύροι είναι σε αυτή την κατάσταση, λόγω του ότι είναι λιγότερο έξυπνοι από τους λευκούς» έλεγαν όσοι προκαλούσαν τους αποκλεισμούς και ήθελαν, ταυτόχρονα, να τους δικαιολογήσουν.

3.6.2 Συνέπειες των κοινωνικών ανισοτήτων

Οι συνέπειες των κοινωνικών ανισοτήτων είναι πολλές και διαπερνούν το σώμα της κοινωνίας. Δεν αγγίζουν μόνο τα οικονομικά αδύναμα κοινωνικά στρώματα.

Ειδικότερα προκαλούν:

- **Υψηλή εγκληματικότητα.** Κοινωνίες με μεγάλες κοινωνικές ανισότητες εμφανίζουν και υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Όμως, η εγκληματικότητα αγγίζει όλη την κοινωνία και δημιουργεί ένα γενικευμένο κλίμα ανασφάλειας.
- **Διάλυση του κοινωνικού ιστού.** Οι κοινωνικές ανισότητες διαλύουν το αίσθημα του «εμείς» και του «ανήκειν» που συνέχουν μια κοινωνία.

- **Συρρίκνωση της δημοκρατίας.** Τα φτωχά στρώματα απαξιώνουν την πολιτική συμμετοχή, θεωρώντας ότι η συμμετοχή τους σε αυτή δεν πρόκειται να αλλάξει τη ζωή τους. Η διαπλοκή ορισμένων πολιτικών με επιχειρηματίες, καθώς και το αίσθημα των οικονομικά αδύναμων ότι είναι εγκαταλειμμένοι στην τύχη τους, καταρρακώνει και υποβαθμίζει τη δημοκρατία.
- **Εμπόδιο στην ανάπτυξη.** Οι κοινωνικές ανισότητες εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Τα ασφαλιστικά ταμεία καταρρέουν επειδή μειώνεται ο αριθμός των εργαζομένων. Οι επενδύσεις μειώνονται λόγω κοινωνικών εντάσεων και ανασφάλειας, η ανεργία αυξάνεται κτλ.

3.6.3 Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός

«Η πιο θανατηφόρα μορφή βίας είναι η φτώχεια».

Μαχάτμα Γκάντι, Ινδός πολιτικός

Η φτώχεια είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα. Ακούγεται παράδοξο σε μια κοινωνία που απόκαλείται «καταναλωτική» και σε έναν κόσμο, όπου η τεχνολογία έχει αυξήσει κατακόρυφα την παραγωγή προϊόντων, να υπάρχουν εκατομμύρια άνθρωποι που αδυνατούν να ικανοποιήσουν τις βιοτικές τους ανάγκες.

Η ποσοτική διάσταση της φτώχειας είναι η έλλειψη πόρων για την εξασφάλιση ενός ανεκτού επιπέδου ζωής. Διακρίνεται, έτσι, η απόλυτη από τη σχετική φτώχεια.

Απόλυτη φτώχεια είναι η κατάσταση όπου κάποιος δεν μπορεί να καλύψει τις βιοτικές του ανάγκες, Σχετική φτώχεια είναι όταν κάποιο νοικοκυριό δεν μπορεί να απολαύσει στοιχειώδη αγαθά και υπηρεσίες που απολαμβάνει ένα νοικοκυριό με μέσο εισόδημα (π.χ. να μην έχει τηλεόραση, ραδιόφωνο, τηλέφωνο κτλ.).

Φρίντα Κάλο, Εδώ κρεμώ τα ρούχα μου.

Ο πίνακας απεικονίζει τις Η.Π.Α. την εποχή της κρίσης του 1929. Φτώχεια, διάλυση της κοινωνίας, απαξίωση των πάντων. Ουρανοξύστες, το Άγαλμα της Ελευθερίας στο βάθος και χιλιάδες άνθρωποι σαν μυρμήγκια να συρρέουν σε σκουπιδοτενεκέδες για να βρουν φαγητό. Αριστερά, το πεινασμένο πλήθος έχει βάλει φωτιά σε κτήρια.

«Οι επιχειρηματικοί και πολιτικοί ηγέτες στο Παγκόσμιο Οικονομικό Συνέδριο πρέπει να θυμηθούν ότι σε πάρα πολλές χώρες τα οφέλη της ανάπτυξης τα απολαμβάνουν πάρα πολύ λίγοι άνθρωποι. Αυτό δεν αποτελεί συνταγή για τη σταθερότητα και τη βιωσιμότητα». Κριστίν Λαγκάρντ, Γενική διευθύντρια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, συνέντευξη στους Financial Times (20-1-2014). Ο πλούτος 1,7 τρισ. δολαρίων που ανήκει στους 85 πλουσιότερους ανθρώπους στον κόσμο αντιστοιχεί στο εισόδημα που έχει το φτωχότερο 50% του παγκόσμιου πληθυσμού.

Έκθεση της φιλανθρωπικής οργάνωσης Oxfam, έτος 2013.

Η ποιοτική διάσταση της φτώχειας είναι η αδυναμία πρόσβασης του ατόμου σε υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας. Είναι οι μειωμένες ευκαιρίες σε σχέση με τα άλλα μέλη της κοινωνίας. Είναι, εν τέλει, ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνει από βασικά αγαθά, υπηρεσίες και ευκαιρίες της κοινωνίας.

Τα αίτια της φτώχειας είναι κυρίως:

α) Η ανεργία. Είναι το υπ' αριθμόν ένα οικονομικό πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών με σοβαρές κοινωνικές συνέπειες και πολιτικές προεκτάσεις. Η ανεργία είναι βασική αιτία της φτώχειας.

β) Οι χαμηλοί μισθοί. Εκτός, όμως, από την ανεργία που οδηγεί στη φτώχεια, υπάρχει και η περίπτωση κάποιος να εργάζεται με χαμηλό μισθό, ο οποίος φτάνει μόλις

για να καλύψει τις βιοτικές του ανάγκες. Οι μειώσεις των αποδοχών των εργαζομένων συμβάλουν στη αύξηση των φτωχών.

γ) Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα. Οι φτωχοί των μεγαλουπόλεων είναι σε πολύ χειρότερη κατάσταση από τους φτωχούς των χωριών. Στα χωριά η φτώχεια «κρύβεται». Οι κάτοικοι των χωριών έχουν λιγότερα έξοδα και μπορούν κάποια είδη διατροφής (κηπευτικά, γάλα κτλ.) να καλύψουν με δική τους οικιακή παραγωγή (κήπος, οικόσιτα ζώα κτλ.).

δ) Η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών. Ο υψηλός αριθμός των διαζυγίων προκάλεσε την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών. Μονογονεϊκή οικογένεια σημαί-

νει ότι ο ένας και μοναδικός γονιός είτε θα εργάζεται είτε ενδέχεται να είναι άνεργος. Αυτό προκαλεί μείωση του εισοδήματος των οικογενειών, ιδιαίτερα αυτών με χαμηλό εισόδημα, οι οποίες τα καταφέρνουν όλο και πιο δύσκολα.

ε) Διοικητικές δυσλειτουργίες του κράτους. Στη χώρα μας είναι πλέον γενικά παραδεκτό ότι δεν έγινε στοχευμένη και πλήρης αξιοποίηση των κονδυλίων και των θεσμών του κράτους πρόνοιας προς όφελος των πιο φτωχών ομάδων. Υπήρχε άστοχη διασπορά των παροχών, με αποτέλεσμα να μην επωφεληθούν, όσο θα έπρεπε, οι πληθυσμοί που είχαν τις μεγαλύτερες ανάγκες και τα περισσότερα προβλήματα.

Η φτώχεια παράγει έναν αέναο (ασταμάτητο) κύκλο. Οι φτωχοί δεν

έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες, δεν έχουν εργασία, έχουν μειωμένες ευκαιρίες. Κατά συνέπεια, γίνονται πιο φτωχοί και τα παιδιά τους είναι πολύ πιθανό να ζήσουν σε ακόμη μεγαλύτερη φτώχεια.

Οι στατιστικές της εκπαίδευσης δείχνουν ότι η σχολική αποτυχία, η διαρροή (διακοπή του σχολείου), η αδυναμία πραγματοποίησης πανεπιστημιακών σπουδών είναι πολύ συχνό φαινόμενο στα φτωχότερα στρώματα.

Οι στατιστικές της δικαιοσύνης δείχνουν ότι οι φυλακές είναι γεμάτες, κυρίως από φτωχούς που είτε δεν είχαν χρήματα να πληρώσουν δικηγόρο για να ασχοληθεί με την υπόθεσή τους είτε δεν είχαν χρήματα να πληρώσουν την ποινή τους και βρέθηκαν στη φυλακή. Τα λόγια

του Ζάλευκου, μεγάλου νομοθέτη της αρχαιότητας, ισχύουν και σήμερα στο ακέραιο: «Η δικαιοσύνη είναι σαν τον ιστό της αράχνης. Πιάνει μόνο τα μικρά έντομα, διότι τα μεγάλα τον τρυπάνε και ξεφεύγουν».

Το οξύ δημογραφικό πρόβλημα της Ευρώπης, αλλά και της Ελλάδας, συνδέεται και αυτό με τη φτώχεια. Μπορεί παλιότερα η φτώχεια να μην ήταν εμπόδιο για να κάνει μια οικογένεια πολλά παιδιά, σήμερα όμως είναι. Οι συνθήκες της ζωής έχουν αλλάξει και η ανατροφή των παιδιών έχει μεγαλύτερες απαιτήσεις απ' ό,τι στο παρελθόν.

Η φτώχεια μπορεί να οδηγήσει στον κοινωνικό αποκλεισμό. Η πιο ακραία μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού είναι οι άστεγοι που ζουν στους δρόμους των σύγχρονων με-

γαλουπόλεων. Οι άστεγοι, όπως δείχνουν σχετικές έρευνες, δεν είναι πρώην τρόφιμοι των ψυχιατρείων, αλκοολικοί και ναρκομανείς. Οι περισσότεροι ήταν άνθρωποι με εργασία, οικογένεια και σπίτι που χτυπήθηκαν από μεγάλες συμφορές στη ζωή τους. Η αδυναμία των θεσμών να υποστηρίξουν όσους δεν μπορούν να αποπληρώσουν δάνεια που πήραν για την επιχείρησή τους, την αγορά μιας κατοικίας, την απώλεια της εργασίας τους για μεγάλο χρονικό διάστημα βρίσκεται πίσω από αυτή την ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού.

Όταν κάποιος μένει για χρόνια άνεργος, χάνει σταδιακά τις επαγγελματικές και κοινωνικές του δεξιότητες. Είναι πάρα πολύ δύσκολο να ενταχθεί ξανά στην εργασία. Το

πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού, που αγγίζει όλο και περισσότερους κατοίκους των αναπτυγμένων χωρών, είναι πολύ δύσκολο να αντιμετωπιστεί.

Χρειάζεται ενίσχυση της πολιτικής (δημόσιο συμφέρον) έναντι της οικονομίας (ιδιωτικό συμφέρον), ενίσχυση του κράτους πρόνοιας, προγράμματα κοινωνικής στήριξης των φτωχών.

**Πιέρ Μπουρντιέ
(Pierre Bourdieu,
1930-2002)**

Γάλλος κοινωνιολόγος, ο οποίος μελέτησε συστηματικά και σε βάθος το πώς οι κοινωνικές ανισότητες επηρεάζουν κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων και πώς αναπαράγονται.

Ο Μπουρντιέ υποστήριξε ότι υπάρχουν τέσσερα είδη κεφαλαίου:

1. Το οικονομικό κεφάλαιο:

πρόκειται για την περιουσία και το εισόδημα ενός ατόμου και της οικογένειάς του.

2. Το μορφωτικό κεφάλαιο:
πρόκειται για τη μόρφωση ενός ατόμου και της οικογένειάς του.

3. Το κοινωνικό κεφάλαιο:
πρόκειται για το δίκτυο κοινωνικών σχέσεων που έχει το άτομο και η οικογένειά του. Πόσα σημαντικά πρόσωπα γνωρίζουν που μπορούν να τους προωθήσουν σε θέσεις καριέρας, σε σπουδές κτλ. Όσο πιο ψηλά βρίσκεται στην κοινωνική ιεραρχία ένα άτομο τόσες περισσότερες ευκαιρίες έχει.

4. Το συμβολικό κεφάλαιο:
πρόκειται για το γόητρο που έχει η ιδιότητα κάποιου ατόμου (επάγγελμα, μόρφωση κτλ.). Οι ευκαιρίες που έχει το άτομο στη ζωή του για κοινωνική άνοδο εξαρτώνται από αυτά τα τέσσερα είδη κεφαλαίου.

3.6.4 Οι κοινωνικές ανισότητες στην ελληνική κοινωνία

Οι κοινωνικές ανισότητες στην Ελλάδα έχουν δύο ανησυχητικά χαρακτηριστικά:

α) Διευρύνονται διαρκώς τα τελευταία χρόνια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι κάτοικοι της Ελλάδας (Έλληνες και αλλοδαποί) να μπαίνουν στην κατάσταση της σχετικής αλλά και της απόλυτης φτώχειας.

β) Είναι ανθεκτικές. Οι κοινωνικές ανισότητες στη χώρα μας δεν φαίνεται να μειώνονται, παρά τα προγράμματα που κατά καιρούς έχουν εφαρμοστεί.

Δεδομένου ότι γίνονται διαρκώς έρευνες και νέα στατιστικά στοιχεία εμφανίζονται και επικαιροποιούν την εικόνα των κοινωνικών ανισοτήτων στη χώρα μας, δεν έχει νόη-

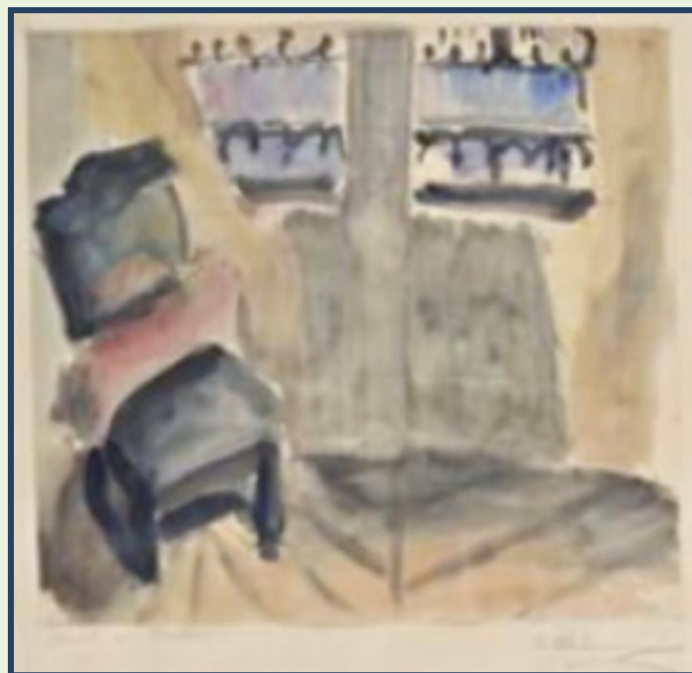
μα να παραθέσουμε εδώ στοιχεία τα οποία σε ένα ή δύο χρόνια θα έχουν ξεπεραστεί από νεότερα. Τα δύο στοιχεία που αναφέραμε δίνουν την ουσία του προβλήματος των κοινωνικών ανισοτήτων στην Ελλάδα, οι οποίες είναι από τις υψηλότερες στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι κοινωνικές ανισότητες στην Ελλάδα έχουν αυξηθεί και λόγω της εισροής φτωχών μεταναστών, οι οποίοι προστέθηκαν στον ήδη μεγάλο αριθμό των φτωχών που υπήρχαν στη χώρα μας. Η υψηλή ανεργία, λόγω της οικονομικής κρίσης, στους τομείς που δραστηριοποιήθηκαν οι μετανάστες (οικοδομή και βιοτεχνίες) έκανε τα τελευταία χρόνια το πρόβλημα οξύτερο.

Τα τελευταία χρόνια έχει εμφανιστεί και στην Ελλάδα, όπως και

στις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες, το φαινόμενο των Neets (από τα αρχικά των λέξεων No Education Employment Training = Χωρίς Εκπαίδευση, Επάγγελμα, Κατάρτιση). Πρόκειται για νέους 15 έως 24 ετών οι οποίοι δεν φοιτούν σε καμία εκπαιδευτική βαθμίδα, δεν εργάζονται και δεν καταρτίζονται σε κανένα πρόγραμμα κατάρτισης. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, οι Neets στην Ελλάδα αγγίζουν το άκρως ανησυχητικό ποσοστό του 17%, το οποίο δείχνει να έχει αυξητικές τάσεις. 17% σημαίνει ότι 17 στους 100 νέους της ηλικίας 15 έως 24 ετών βρίσκεται σε κατάσταση που, αν δεν αλλάξει, θα το οδηγήσει στον κοινωνικό αποκλεισμό. Εμπόδιο σε αυτό είναι μέχρι τώρα, για πολλές περιπτώσεις νέων, η οικογένεια. Η οικογένεια στην Ελλάδα είναι,

ακόμη, ένας θεσμός με ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη της. Αποτελεί για το άνεργο μέλος της, τον ηλικιωμένο μικροσυνταξιούχο κτλ. ένα «λιμάνι προστασίας μέσα έναν αφιλόξενο κόσμο», σύμφωνα με τα λόγια του Αμερικανού κοινωνιολόγου Κρίστοφερ Λας.

**Γιώργος Μπουζιάνης,
Καρέκλα κοντά σε παράθυρο.
Εθνική Πινακοθήκη**

Η φτώχεια προκαλεί καταστάσεις κοινωνικής ευπάθειας. Ως κοινωνική ευπάθεια ορίζεται η κατάσταση που οδηγεί σε μη αποδεκτές συνθήκες διαβίωσης.

Δίπλα στους Neets έχουν εμφανισθεί και οι freeters. Ο όρος freeters προέκυψε από τον συνδυασμό των λέξεων freelance (ανεξάρτητος επαγγελματίας στα αγγλικά) και Arbeiter (εργάτης στα γερμανικά). Οι freeters είναι νέοι και νέες ηλικίας από 15 έως 34 ετών που δεν συμμετέχουν στην εκπαίδευση και κατανέμονται σε τρεις κατηγορίες:

- α) στους νέους που εργάζονται με μερική απασχόληση ή σε προσωρινές θέσεις εργασίας**
- β) στα άνεργα άτομα που αναζητούν προσωρινή απασχόληση ή θέση μερικής εργασίας**

γ) στους μη ενεργούς νέους που αναζητούν προσωρινή ή μερική απασχόληση (Νίκος Παπαδάκης (επιμ.), Βαρόμετρο Απόντων: οι Neets στην Ελλάδα, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2013).

3.6.5 Η ισότητα ευκαιριών: ένα διαχρονικό αίτημα

Η ισότητα των πολιτών είναι σταθερό αίτημα των δυτικών κοινωνιών από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης. Η Γαλλική Επανάσταση, και αργότερα ο σοσιαλιστικός στοχασμός, έθεσαν το πλαίσιο στο οποίο γίνεται η συζήτηση για την ισότητα μέχρι σήμερα. Η τυπική ισότητα (Σύνταγμα, νόμος, δικαιώματα, υποχρεώσεις) πρέπει να συνοδεύει από την οικονομική και κοινωνική ισότητα (εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων). Χωρίς

οικονομική και κοινωνική ισότητα, η τυπική ισότητα διαβρώνεται και ανατρέπεται.

Τα τελευταία χρόνια, η υποχώρηση της πολιτικής (δημόσιο συμφέρον) έναντι της οικονομίας (ιδιωτικό συμφέρον) έχει οδηγήσει σε όλο και μεγαλύτερες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που ακυρώνουν, σε μεγάλο βαθμό, την τυπική ισότητα. Η ιστορική εμπειρία έχει δείξει ότι δεν αρκεί η ισότητα απέναντι στον νόμο για να «εξισώσει» ανθρώπους με άνισο εισόδημα, μόρφωση κτλ.

NΟΜΟΣ 1566 / 1985

Άρθρο 1

1. Σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά.

Ειδικότερα [...]:

α) Να γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι, δημοκρατικοί πολίτες, να υπερασπίζονται την εθνική ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα της χώρας και τη δημοκρατία, να εμπνέονται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση και να διακατέχονται από πίστη προς

πατρίδα και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. Η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραίτητη.

β) Να καλλιεργούν και να αναπτύσσουν αρμονικά το πνεύμα και το σώμα τους, τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητές τους. Να αποκτούν, μέσα από τη σχολική τους αγωγή, κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση, να αντιλαμβάνονται και να συνειδητοποιούν την κοινωνική αξία και ισοτιμία της πνευματικής και της χειρωνακτικής εργασίας. Να ενημερώνονται και να ασκούνται πάνω στη σωστή και ωφέλιμη για το ανθρώπινο γένος χρήση και αξιοποίηση των αγαθών του σύγχρονου πολιτισμού, καθώς και των αξιών της λαϊκής μας παράδοσης.

Ένας θεσμός στον οποίο φαίνεται η διαφορά τυπικής και ουσιαστικής ισότητας είναι το σχολείο. Το σχολείο είναι θεσμός που, ανάμεσα στα άλλα, μεταδίδει γνώση και κοινωνικοποιεί τη νέα γενιά. Ταυτόχρονα είναι ένας θεσμός που έχει συνδεθεί με την κοινωνική κινητικότητα. Οι νέοι και οι οικογένειές τους προσδοκούν μέσω των σπουδών να ανέβουν κοινωνικά. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα το σχολείο έπαιξε αυτό τον ρόλο. Οι σπουδές και τα πτυχία έγιναν το όχημα κοινωνικής ανόδου για μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Το σχολείο λειτουργεί με βάση την τυπική ισότητα. Όμως, μια πιο προσεκτική ανάλυση δείχνει ότι το σχολείο εξασφαλίζει την τυπική ισότητα όχι όμως και την ουσιαστική.

Το σχολείο μπορεί να δίνει σε ό-

λους τους μαθητές βιβλία, όμως οι μαθητές μπαίνουν στο σχολείο «άνισοι». Πρόκειται για παιδιά που έρχονται από οικογένειες με διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο και οικονομική κατάσταση. Οι μαθητές που προέρχονται από οικογένειες με μορφωμένους γονείς φαίνεται από τις στατιστικές ότι τα πάνε καλύτερα στο σχολείο. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν χιλιάδες περιπτώσεις παιδιών από τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα τα οποία καταφέρνουν να σπουδάσουν. Σημαίνει ότι, σε στατιστικό επίπεδο, τα χιλιάδες αυτά παιδιά είναι πολύ πιο λίγα από τα παιδιά των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Άλλωστε, όπως αναλύθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, οι κοινωνικές επιστήμες αναφέρονται σε τάσεις και όχι σε νόμους. Το παιδί από τα

αδύναμα κοινωνικά στρώματα έχει λιγότερες πιθανότητες να περάσει σε κάποια σχολή. Δεν σημαίνει ότι αποκλείεται να περάσει. Αν όμως εξετάσουμε το θέμα σε επίπεδο όχι του ατόμου αλλά του συνολικού πληθυσμού, τότε θα διαπιστώσουμε ότι τα παιδιά που διακόπτουν το σχολείο, που μένουν στην ίδια τάξη, που δεν περνάνε σε περιζήτητες σχολές είναι στην συντριπτική τους πλειονότητα τα παιδιά από τα αδύναμα στρώματα.

Οι ανισότητες στην εκπαίδευση ξεκινούν από τα πρώτα χρόνια της σχολικής ζωής και συνεχίζονται. Σταδιακά μετατρέπονται σε κοινωνικές ανισότητες. Όσοι έχουν τα λιγότερα προσόντα έχουν, συνήθως, και χειρότερη πορεία στην αγορά εργασίας.

Η ανισότητα καθορίζει και την επιλογή των σχολικών διαδρομών της νεολαίας. Στη χώρα μας, ένα μεγάλο τμήμα της νεολαίας διεκδικεί μια θέση στο πανεπιστήμιο. Οι εναλλακτικές εκπαιδευτικές διέξοδοι (τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση) δεν προτιμούνται από μαθητές με υψηλές επιδόσεις. Δημιουργείται, έτσι, ένα «παράδοξο» φαινόμενο, το οποίο ανακυκλώνεται. Η τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση, ο κατεξοχήν χώρος που θα έπρεπε να διασφαλίζει την πρόσβαση στην απασχόληση, είναι υποτιμημένη στη συνείδηση των μαθητών και των οικογενειών τους. Κατά συνέπεια, συγκεντρώνει μαθητές με χαμηλότερες επιδόσεις και από οικογένειες με χαμηλό οικονομικό, κοινωνικό και μορφωτικό υπόβαθρο. Αποτέλεσμα είναι να παρου-

σιάζει τα μεγαλύτερα ποσοστά διαρροής (διακοπή του σχολείου από τους μαθητές), να έχει μικρότερο αριθμό μαθητών από τη γενική εκπαίδευση και η ποιότητα του συνολικού επιπέδου των μαθητών να είναι χαμηλή καθώς η τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση θεωρείται, λανθασμένα, σαν το σχολείο για τους «αδύναμους μαθητές». Αυτές οι ανισότητες και οι διακρίσεις συμβαίνουν σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που τυπικά (νομικά) κατοχυρώνει την ισότητα.

**Σοφία Λασκαρίδου, Η κόκκινη πόρτα,
Εθνική Πινακοθήκη**

«Αναπαραγωγή της γνώσης και μετάδοσής της στις νεότερες γενιές υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες στην ιστορία. Το σχολείο όμως είναι θεσμός σχετικά πρόσφατος. Γεννιέται, στη μορφή που το βλέπουμε σήμερα, κατά τη βιομηχανική επανάσταση, είναι δηλαδή θεσμός της αστικής κοινωνίας. Η αστική κοινωνία είναι η πρώτη που η ιδεολογία της περιέχει την αρχή του δικαιώματος στη μόρφωση για

όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες. Η μόρφωση επιτρέπει στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος του ελεύθερου κοινοβουλίου να στηρίζεται στη γνώση και τη συνείδηση των πολιτών-εκλεκτόρων. Δηλαδή, η αστική κοινωνία, θέτοντας τέλος στην παλιότερη αντίληψη για την κοινωνική οργάνωση που έβλεπε την πολιτική εξουσία να ανήκει «ελέω Θεού» σε μια μειοψηφία, εγκαινιάζει ένα καινούριο κοινωνικό θεσμό. Με την αρχή της εκλογής των αντιπροσώπων των πολιτών, αρχή που συνεπάγεται και την ανάληψη από την πολιτεία της υποχρέωσης να μεταδώσει σε όλους τους πολίτες τις απαραίτητες γνώσεις που τους επιτρέπουν να ασκούν το δικαίωμα του εκλέκτορα δημιουργείται ο εκπαιδευτικός θεσμός, η στοιχειώδης εκπαίδευση και η αρχή της ισότητας, η υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να

παρέχει τη στοιχειώδη εκπαίδευση σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες χωρίς καμία διάκριση».

(Άννα Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1985).

Η τυπική κατοχύρωση της ισότητας εμποδίζει, πολλές φορές, την κοινωνιολογική διερεύνηση της ανισότητας. Η παροχή τυπικά ίσων ευκαιριών (δημόσιο και δωρεάν σχολείο, ένα δωρεάν βιβλίο, εξετάσεις στα ίδια θέματα, διδασκαλία σε όλους με τον ίδιο τρόπο) οδηγεί τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές να αποδίδουν την διαφορετική επίδοση των μαθητών είτε σε «βιολογικές» διαφορές είτε σε διαφορές στην προσπάθεια που καταβάλλουν. Οι μαθητές προφα-

**νώς καταβάλλουν διαφορετική προσπάθεια στο σχολείο. Όμως, το γιατί κάποιοι ενδιαφέρονται και κάποιοι δεν ενδιαφέρονται για το σχολείο είναι κοινωνικό φαινόμενο και έχει κοινωνικές αιτίες. Οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στο διαφορετικό μορφωτικό κεφάλαιο της οικογένει-
ας και όχι στη «φύση», στο «χάρισμα» που υποτίθεται έχουν κάποια παιδιά και δεν έχουν άλλα.**

Η ισότητα ευκαιριών έχει στη βάση της τη νομική ισότητα. Όμως, χωρίς τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων, το αίτημα της ισότητας ευκαιριών σε κάθε τομέα της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής θα παραμένει ανικανοποίητο.

**Νικόλαος Οθωναίος, Θάλασσα,
Εθνική Πινακοθήκη.**

Ερωτήσεις Ασκήσεις Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Κοινωνιολογική φαντασία είναι η αναγωγή του επιμέρους στο όλο.
- Η κοινωνία είναι άθροισμα ατόμων.
- Οι λειτουργιστές θεωρούν ότι η κοινωνία είναι σύστημα.
- Οι θεωρητικοί της Σχολής των Συγκρούσεων υποστηρίζουν ότι στις κοινωνίες υπάρχει μόνο σύγκρουση.
- Έκδηλη λειτουργία του σχολείου είναι η μόρφωση των μαθητών.

1β. Η κοινωνική τάξη συγκροτείται με κριτήριο (βάλτε σε κύκλο τη σωστή απάντηση):

α. την ιδιοκτησία ή όχι μέσω παραγωγής.

β. το κύρος και το γόητρο.

γ. την πολιτική δύναμη.

δ. Τίποτε από τα παραπάνω.

1γ. Αντιστοιχείστε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

A' ΣΤΗΛΗ

1. κοινωνική τάξη
2. κοινωνική θέση
3. θεσμός
4. κοινωνικός αποκλεισμός
5. ρόλος

B' ΣΤΗΛΗ

- ___ κοινωνικά αναμενόμενη συμπεριφορά
- ___ ιδιοκτησία μέσων παραγωγής
- ___ σχολείο
- ___ κύρος
- ___ άστεγος

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Ποιο είναι το περιεχόμενο του όρου «κοινωνιολογική φαντασία»;

1β. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών ανισοτήτων στη χώρα μας;

2α. Ποιες είναι οι αιτίες της φτώχειας;

**2β. Πώς αντιμετωπίζει η Σχολή των Συγκρούσεων την κοινωνία;
Επιπλέον:**

- Να συζητήσετε την άποψη της Σχολής των Λειτουργιστών για την κοινωνία.
- Να συζητήσετε τις συνέπειες των κοινωνικών ανισοτήτων στη χώρα μας.

A' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Η κρίση των θεσμών είναι η κατάσταση δυσλειτουργίας και αμφισβήτησής τους.
- Οι κοινωνικές ανισότητες στην Ελλάδα είναι ανθεκτικές.
- Στο σχολείο, οι μαθητές εισέρχονται «κοινωνικά άνισοι».
- Το σχολείο, ως θεσμός, παραμένει αναλλοίωτο στον χρόνο.
- Η υψηλή εγκληματικότητα συνδέεται με την κοινωνική ανισότητα.

1β. Συνέπειες των κοινωνικών ανισοτήτων είναι (βάλτε σε κύκλο τη σωστή απάντηση):

α. η υψηλή εγκληματικότητα.

β. η διάλυση του κοινωνικού ιστού.

γ. η συρρίκνωση της δημοκρατίας.

δ. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Αντιστοιχείστε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' ΣΤΗΛΗ

Β' ΣΤΗΛΗ

1. μαρξισμός	___η κοινωνία ως σύγκρουση
2. λειτουργισμός	___ιδιωτικός χώρος
3. Σχολή Συγκρούσεων	___δημόσιος χώρος
4. παρασκήνιο	___η κοινωνία ως σύστημα
5. προσκήνιο	___πάλη των τάξεων

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Ποιοι είναι οι «σημαντικοί άλλοι»;

1β. Το σχολείο διασφαλίζει μόνο την τυπική ή και την ουσιαστική ισότητα των μαθητών; Να αναλύσετε την απάντησή σας.

2α. Ποιο είναι το περιεχόμενο του όρου «κοινωνιολογική φαντασία»;

2β. Ποια είναι η διαφορά κοινωνικής τάξης και κοινωνικού στρώματος;

Επιπλέον:

- Να αναλύσετε τις απόψεις του Μαξ Βέμπερ για τα κριτήρια κοινωνικής διαστρωμάτωσης.
- Να συζητήσετε στην τάξη παραδείγματα κοινωνικής κινητικότητας από την οικογένειά σας, τους γνωστούς σας κτλ.

**Τέτσης Παναγιώτης,
Φουτ μπολ Ι,
Εθνική Πινακοθήκη.**

Βασική ορολογία

Αγορά: ο χώρος και τα μέσα, μέσω των οποίων γίνονται οι αγοραπωλησίες. Ανάλογα με το είδος της ανταλλαγής γίνεται λόγος για «αγορά εργασίας», «αγορά χρήματος», «αγορά εμπορευμάτων» κτλ.

Άμεση δημοκρατία: το πολίτευμα στο οποίο όλοι οι πολίτες άρχουν και άρχονται, όλοι συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής).

Αντιπραγματισμός: η ανταλλαγή πράγματος αντί πράγματος.

Αξία ανταλλακτική: η ποσοτική σχέση ενός εμπορεύματος με άλλα εμπορεύματα κατά την ανταλλαγή του.

Αξία χρήσης: η ιδιότητα ενός εμπορεύματος να ικανοποιεί σωματικές

ή ψυχολογικές ανάγκες του καταναλωτή.

Αποικιοκρατία: η κτήση, η εκμετάλλευση και η εξάρτηση κάποιων χωρών από άλλες. Οι αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης είχαν αποικίες στην Αφρική και την Ασία, από τις οποίες έπαιρναν πρώτες ύλες και φθηνά εργατικά χέρια.

Γραφειοκρατία: σύστημα οργάνωσης με καταμερισμό εργασίας και ιεραρχική δομή. Περιλαμβάνει τη διεκπεραίωση υποθέσεων διοικητικού χαρακτήρα σε ένα ιεραρχικό σύστημα οργάνωσης και ελέγχου των διαδικασιών μέσω γραφείων.

Δευτερογενής τομέας: περιλαμβάνει τη μεταποίηση και επεξεργασία των πρώτων υλών και προϊόντων που παράγονται στον πρωτογενή τομέα (γεωργία, αλιεία, κτηνοτρο-

φία, κυνήγι, εξόρυξη πρώτων υλών) και διακρίνεται σε χειροτεχνία, βιοτεχνία, βιομηχανία.

Δίκαιο θεϊκό: σύστημα κανόνων που εκπορεύεται από ένα ανώτερο πνευματικό ον, το οποίο ξεπερνά τη βούληση των ανθρώπων.

Δίκαιο φυσικό: σύστημα κανόνων που εδράζεται στην ουσία της ανθρώπινης φύσης και μιας αναλλοίωτης στον χρόνο λογικής, η οποία αναγνωρίζει απαράγραπτα φυσικά δικαιώματα.

Δούλοι: άνθρωποι που έχουν χάσει την ελευθερία τους και εργάζονται χωρίς αμοιβή για τον ιδιοκτήτη τους.

Δουλοπάροικοι: αγρότες που ήταν εξαρτημένοι από τη γη την οποία καλλιεργούσαν για λογαριασμό του φεουδάρχη-κατόχου αυτής της γης.

Εθνικό προϊόν: είναι η αξία όλων των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε ένα έτος από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κάτοικους της χώρας, ανεξάρτητα από τον τόπο παραγωγής του. Το Εθνικό Προϊόν υπολογίζεται και ως εξής: $\text{Εθνικό Προϊόν} = \text{Εγχώριο Προϊόν} + \text{Εισόδημα από Εξωτερικό} - \text{Εισόδημα προς Εξωτερικό}$.

Επιστήμη: προέρχεται από το ρήμα «επίσταμαι» (γνωρίζω σε βάθος, γνωρίζω καλά) και περιλαμβάνει ένα σύστημα απόκτησης γνώσης με βάση μια συστηματική μεθοδολογία η οποία βασίζεται στην έρευνα, στην παρατήρηση, στην οργάνωση και στην ταξινόμηση της παραγόμενης με αυτόν τον τρόπο γνώσης.

Εποικοδόμημα: ονομάζεται και υπερδομή και, σύμφωνα με τον μαρξισμό, αφορά την αντανάκλαση της οικονομικής βάσης περιλαμβάνοντας εξω-οικονομικά στοιχεία και θεσμούς όπως το δίκαιο, η ιδεολογία, η κουλτούρα, τα οποία αντιστοιχούν στην οικονομική βάση.

Θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα: το θεμελιώδες πρόβλημα της πολιτικής είναι το ερώτημα: περισσότερη ισότητα (δικαιοσύνη) ή περισσότερη αποτελεσματικότητα;

Ιμπεριαλισμός: αφορά την πολιτική του επεκτατισμού που ένα ισχυρότερο κράτος ή έθνος εφαρμόζει προκειμένου να ελέγξει ή να κυριαρχήσει έναντι άλλων εθνών ή κρατών με στόχο τη δημιουργία μιας αυτοκρατορίας ή ενός συσχετισμού οικονομικής και πολιτικής

δύναμης υπέρ αυτού. Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις πολιτικές και στρατηγικές ελέγχου και κυριαρχίας των ισχυρότερων σε οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό, στρατιωτικό επίπεδο.

Καινοτομία: η επινόηση και εφαρμογή νέων μορφών οργάνωσης της παραγωγής και μεθόδων επιχειρηματικότητας. Η εισαγωγή νέας τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία, οι νέες μορφές εμπορίου (για παράδειγμα το ηλεκτρονικό εμπόριο) αποτελούν μορφές καινοτομίας. Οι επιχειρήσεις που καινοτομούν αποκτούν συγκριτικό πλεονέκτημα στον ανταγωνισμό τους με τις άλλες επιχειρήσεις.

Καπιταλισμός: είναι το κοινωνικό και οικονομικό σύστημα που βασίζεται στην ατομική ιδιοκτησία των

μέσων παραγωγής, στη συσσώρευση και επένδυση του κεφαλαίου με βασικό κίνητρο τη μεγιστοποίηση του ατομικού κέρδους. Στον καπιταλισμό κυριαρχεί ο νόμος της ελεύθερης αγοράς (διακίνηση εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων, προσώπων) παρόλο που το κράτος μπορεί να παρεμβαίνει σε επιμέρους τομείς της οικονομίας ή να είναι ο συλλογικός ιδιοκτήτης πλουτοπαραγωγικών πηγών.

Καταμερισμός εργασίας: κατανομή εργασίας σε περισσότερα πρόσωπα. Η κατανομή αρμοδιοτήτων για επιμέρους στάδια της παραγωγής σε διαφορετικά πρόσωπα με αποτέλεσμα την περισσότερη και καλύτερη παραγωγή.

Κέρδος: υπάρχουν πολλοί ορισμοί ανάλογα με τις θεωρίες και τις οπτι-

κές των οικονομολόγων. Σύμφωνα με τη λογιστική, το κέρδος προκύπτει από τη διαφορά ανάμεσα στα έσοδα που αποφέρει μια οικονομική δραστηριότητα και του κόστους παραγωγής της.

Κοινοκτημοσύνη: η από κοινού ιδιοκτησία και χρήση των υλικών αγαθών στο πλαίσιο μιας οικογένειας, κοινότητας ή ενός ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Κοινωνικό σύστημα: σύνολο από κοινωνικούς θεσμούς, δομές, κανόνες και λειτουργίες που αλληλεξαρτώνται συνδιαμορφώνοντας τους όρους και τις συνθήκες κοινωνικής συνύπαρξης των ατόμων.

Κρατικός παρεμβατισμός: η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία. Σκοπός του κρατικού παρεμβατισμού είναι ο περιορισμός των

ανεπιθύμητων καταστάσεων που προξενεί η λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς, και κατ' επέκταση η επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων.

Κύριο οικονομικό πρόβλημα: πώς, με περιορισμένους πόρους, θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες; Από αυτό απορρέουν και τα άλλα οικονομικά προβλήματα.

Λατιφούντιο: η μεγάλη γαιοκτησία στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η λέξη είναι λατινική (latifundium από τα latus = εκτεταμένος + fundus = κτήμα).

Μερκαντιλισμός: οικονομική θεωρία η οποία υποστηρίζει πως η ευημερία μιας χώρας εξαρτάται από τις αρχές που διέπουν το σύστημα του εμπορίου (θετικό εμπορικό ισοζύγιο) και ότι μόνο μέσω παρεμβάσεων και ρυθμίσεων οικονομικού

εθνικιστικού χαρακτήρα θα επιτευχθεί πλούτος, ο οποίος κατά κανόνα ταυτίζεται με το χρήμα.

Μέσα παραγωγής: στη μαρξιστική σκέψη τα μέσα παραγωγής αναφέρονται σε όλα τα μέσα με τα οποία μια κοινωνία παράγει τα προϊόντα της περιλαμβάνοντας τις πρώτες ύλες από τη γη, τα εργαλεία, τα μηχανήματα, τις υποδομές, τις μεθόδους παραγωγής. Ο τρόπος και οι σχέσεις ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής καθορίζουν τη φύση και τον χαρακτήρα ολόκληρης της κοινωνίας.

Μηχανική αλληλεγγύη: όρος που ανήκει στον Εμίλ Ντυρκέμ και αποδίδει το νόημα της κοινωνικής συνοχής όπως αυτό διαμορφωνόταν στις παραδοσιακές και αδιαφοροποίητες κοινωνίες οι οποίες βα-

σίζονταν στο συλλογικό πνεύμα, στην παράδοση, στις θρησκευτικές τελετές, στην ενότητα και στους δεσμούς της κοινότητας.

Μονοπώλιο: ο όρος περιγράφει μια κατάσταση όπου μια επιχείρηση έχει την αποκλειστική δικαιοδοσία για την άσκηση όλων των δραστηριοτήτων οι οποίες σχετίζονται με συγκεκριμένα αγαθά ή υπηρεσίες.

Νόμος: θεσμοθετημένος γραπτός κανόνας δικαίου που ρυθμίζει υποχρεωτικά τις σχέσεις των πολιτών με την πολιτική εξουσία και το κράτος, καθώς και τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους για σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη κοινή ζωή.

Συντελεστές παραγωγής: αυτοί που παράγουν πλούτο σε μια οικονομία. Αυτοί είναι το έδαφος (φυσικοί πόροι), το κεφάλαιο

(μηχανήματα, κτήρια κτλ.) και η εργατική δύναμη.

Οικονομία: ο όρος αφορά το σύνολο των ενεργειών, των τεχνικών και των πρακτικών που διαπλέκονται στην παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση των προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών σε ένα κοινωνικό σύνολο.

Οικονομικό σύστημα: το σύνολο των θεσμών και των συνειδητών ενεργειών των μελών μιας κοινωνίας προκειμένου να παράξουν, να διανείμουν, να ανταλλάξουν και να καταναλώσουν τα προϊόντα που τους είναι απαραίτητα.

Οίκος: ομάδα ανθρώπων που ζουν μαζί. Περιλαμβάνει τα πρόσωπα τα οποία συναποτελούν έναν οικογενειακό πυρήνα. Σε πολλές περιπτώσεις στον οίκο συμπεριλαμβάνουμε και την κοινή περιουσία.

Ολιγοπώλιο: μορφή αγοράς όπου λίγες επιχειρήσεις ελέγχουν την παραγωγή και προσφορά ενός προϊόντος στην αγορά, με αποτέλεσμα να μη μπορούν άλλες επιχειρήσεις να εισχωρήσουν εύκολα στη συγκεκριμένη αγορά.

Οργανική αλληλεγγύη: όρος που ανήκει στον Εμιλ Ντυρκέμ και αποδίδει το νόημα της κοινωνικής συνοχής όπως αυτό διαμορφώνεται στις πολυπρόσωπες και σύνθετες κοινωνίες με αναπτυγμένο καταμερισμό της εργασίας. Οι σχέσεις των ατόμων διακρίνονται από την ετερογένεια και την έντονη διαφοροποίηση.

Παραγωγή: η διαδικασία μέσω της οποίας οι άνθρωποι μετασχηματίζουν τους παραγωγικούς συντελεστές σε χρήσιμα αγαθά, προϊόντα και υπηρεσίες.

Παραγωγικές δυνάμεις: τα μέσα παραγωγής μιας κοινωνίας και οι δυνατότητες που τα μέσα αυτά παρέχουν στα κοινωνικά υποκείμενα.

Παρατήρηση: ερευνητική μέθοδος και τεχνική μέσω της οποίας καταγράφουμε και μελετάμε συστηματικά μια πραγματικότητα ή ένα φαινόμενο με σκοπό την εξαγωγή λογικών συμπερασμάτων τα οποία είτε να επαληθεύονται είτε να διαψεύδονται.

Πείραμα: ερευνητική μέθοδος μέσω της οποίας επιχειρούμε στην πράξη να δοκιμάσουμε την εφαρμογή μιας θεωρίας ή γενικότερα μιας υπόθεσης εργασίας την οποία έχουμε στο μυαλό μας σε θεωρητικό επίπεδο. Ο σκοπός του πειράματος είναι η επαλήθευση ή και η διάψευση μιας θεωρίας, με σκοπό την εξαγω-

γή λογικών συμπερασμάτων και συσχετίσεων.

Πλήρης ανταγωνισμός: όταν σε μία αγορά για κάθε προϊόν υπάρχουν πολλοί πωλητές (προσφορά) και αγοραστές (ζήτηση) οι οποίοι λειτουργούν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον, χωρίς να υπάρχουν εμπόδια και φραγμοί στην προσφορά και τη ζήτηση παρά μόνο η ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα των συμμετεχόντων. Στον πλήρη ανταγωνισμό η τιμή του προϊόντος θεωρείται δεδομένη (αφού δεν επηρεάζεται από μία ή περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων) και υπάρχει απόλυτη ελευθερία εισόδου νέων επιχειρήσεων στην αγορά.

Πολιτική απάθεια: η αδιαφορία για την πολιτική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική

αλλά συνειδητή επιλογή μη συμμετοχής στα κοινά.

Πολιτική: έννοια η οποία είναι σύμφυτη με το φαινόμενο της εξουσίας περιλαμβάνοντας το σύνολο των πρακτικών, των μεθόδων και των διαδικασιών που ακολουθούνται προκειμένου οι κοινωνίες να οργανώσουν τον τρόπο διοίκησης και χρηστής συνύπαρξης των μελών τους. Όρος με πολλές εκδοχές και εκφάνσεις, επειδή αναφέρεται σε μια μεγάλη γκάμα δραστηριοτήτων και πεδίων κοινωνικής έκφρασης. Για τον λόγο αυτό, έχουμε τους όρους: οικονομική πολιτική, εκπαιδευτική πολιτική, εξωτερική πολιτική, πολιτιστική πολιτική κ.ό.κ.

Πολιτικό σύστημα: είναι η συστηματική οργάνωση θεσμών, πολιτι-

κών και κοινωνικών δυνάμεων που διαμορφώνουν την πολιτική βούληση της πολιτείας.

Πολιτικοποίηση: η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κοινά.

Πολιτική οικονομία: κοινωνική επιστήμη που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα και ειδικότερα το τι θα παραχθεί, με ποιο τρόπο, πώς και με ποιο τρόπο θα αναπτυχθεί η οικονομία.

Πουριτανική ηθική: όρος που συνδέθηκε με την τυφλή πίστη στο θρησκευτικό καθήκον και την εγκράτεια, με στόχο την αυτοσυγκράτηση των ατόμων από τις καθημερινές απολαύσεις, την προσήλωση στην εργασία και την εγκόσμια ασκητική.

Προλεταριάτο: όρος με κοινωνικό, ιδεολογικό και πολιτικό περιεχόμενο, που χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει την τάξη των εργατών οι οποίοι, ως μισθωτοί και εξαρτημένοι από τους αστούς-εργοδότες, πωλούν την εργατική τους δύναμη προκειμένου να αποκομίσουν ως εισόδημα τον μισθό τους που είναι και το μόνο μέσο επιβίωσης και αναπαραγωγής της εργατικής τους δύναμης.

Πρωτογενής τομέας: ο τομέας παραγωγής που περιλαμβάνει τη γεωργία, την αλιεία, την κτηνοτροφία, το κυνήγι, καθώς και την εξόρυξη -χωρίς επεξεργασία- πρώτων υλών από το φυσικό περιβάλλον.

Σοσιαλισμός: το κοινωνικό και οικονομικό σύστημα το οποίο αναγνωρίζει τη συλλογική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, τη δημιουρ-

γία συλλογικών διαδικασιών παραγωγής, διανομής και κατανομής του κοινωνικού προϊόντος με στόχο όχι την ικανοποίηση του ατομικού συμφέροντος και κέρδους αλλά την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου.

Τριτογενής τομέας: ο τομέας παραγωγής που περιλαμβάνει την παροχή υπηρεσιών, το εμπόριο, τη διμεσολάβηση και τις ειδικές υπηρεσίες στην υγεία, την παιδεία, τις ασφάλειες, τα ελεύθερα επαγγέλματα, τις τράπεζες κτλ.

Υπεραξία: σύμφωνα με τη μαρξιστική θεώρηση είναι η διαφορά ανάμεσα στην αξία που προκύπτει από την παραγωγικότητα της εργασίας και την αμοιβή της εργατικής δύναμης η οποία συντηρεί την αναπαραγωγή της. Πρόκειται για μέρος της αξίας το οποίο δεν καρπούται ο εργαζόμενος και άμεσος παραγω-

γός αλλά ο ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής (κεφαλαιοκράτης).

Φεουδαρχία: κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα το οποίο ευδοκίμησε στη Δυτική Ευρώπη τον Μεσαίωνα και βασίστηκε στα φέουδα, την αγγαρεία, την εξάρτηση των δουλοπαροίκων από τη γη, το καθεστώς της μεγάλης ιδιοκτησίας στη γη, τη συντεχνιακή βιοτεχνική παραγωγή.

Φυσιοκράτες: ομάδα φιλοσόφων, στοχαστών και οικονομολόγων του 18ου αιώνα που υποστήριζε την αρχή του φυσικού δικαίου στην οικονομία. Πίστευαν πως ο πλούτος προερχόταν κατά κανόνα από τη γεωργία και πως θα έπρεπε, σε αντίθεση με τους μερκαντιλιστές, να εφαρμοστεί ο φυσικός νόμος στην οικονομική ζωή.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντόρνο, Τ. - Χορκχάιμερ, Μ. (1986)

Η διαλεκτική του διαφωτισμού, μτφρ.

Ζήσης Ζαρίκας. Αθήνα: Ύψιλον.

Αριστοτέλης (χ.χ.) Πολιτικά (μτφρ.

Π. Λεκατσάς). Αθήνα:

Ζαχαρόπουλος.

Aronowitz, S. - DiFazio, W. (1995)

The Jobless Future: Sci-Tech and the

Dogma of Work. University of

Minnesota Press.

Berend, I.T. (2009) Οικονομική

Ιστορία του Ευρωπαϊκού 20ού αιώνα.

Αθήνα: Gutenberg.

Dahrendorf, R. (1957) Class and

Class Conflict in Industrial Society.

Stanford University Press.

Durkheim, E. (1964) The Division of

Labour in Society. Free Press.

Gathorne-Hardy, J. (1977) The Public

School Phenomenon. Penguin

Books.

Giddens, A. (2002) Κοινωνιολογία, μτφρ. Δ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg.

Giddens, A. (2009) Sociology. 6th edition. Cambridge: Polity Press.

Heilbroner, R. (2000) Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου, μτφρ. Κλαίρη Παπαμιχαήλ, Νίκος Λιγγρής, Βίκυ Λιγγρή. Αθήνα: Κριτική.

Heywood, A. (2006) Πολιτικές Ιδεολογίες, μτφρ, Χαρίδημος Κουτρής. Θεσ/νίκη: Επίκεντρο.

Mills, C.R. (1985) Η κοινωνιολογική φαντασία, μτφρ. Ν. Μακρυνικόλα - Σ. Τσακνιάς. Αθήνα: Παπαζήσης.

Parsons, T. (1951) Toward a general theory of action. Mass.: Harvard University Press.

Ritzer, G. (2010) Sociological Theory. 8th edition. Mc Graw Hill.

Rubin, I. I. (1994) Ιστορία οικονομικών θεωριών, μτφρ. Χρήστος Βαλλιάνος. Αθήνα: Κριτική.

Βαν Γκογκ (1990) Γράμματα στον αδελφό του Θεόδωρο, μτφρ. Σπύρος Σκιαδαρέσης. Αθήνα: Γκοβόστης.

Βασιλείου, Θ. - Σταματάκης, Ν.

(1992) Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου. Αθήνα: Gutenberg.

Καστοριάδης, Κ. (1986) Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα. Αθήνα: Ύψιλον.

Καστοριάδης, Κ. (2010) Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας. Αθήνα: Κέδρος.

Κρεμμυδάς, Β. (2001) Νεότερη ιστορία. Ελληνική & Ευρωπαϊκή. Αθήνα: Gutenberg.

Μακιαβέλι, Ν. (2006) Ο Ηγεμόνας, μτφρ. Νίκος Καζαντζάκης. Αθήνα: εκδόσεις Καζαντζάκη.

Μαρξ, Κ. - Ένγκελς, Φ. (2003) Η γερμανική ιδεολογία (τόμοι Α-Β), μτφρ. Γιάννης Κρητικός. Αθήνα: Gutenberg.

Μαρξ, Κ. - Ένγκελς, Φ. (χ.χ.) Διαλεκτά Έργα. Αθήνα.

Μεταξάς, Α-Ι. Δ. (1979) Πολιτική Επιστήμη. Σύγχρονοι κλάδοι και περιεχόμενο. Αθήνα: Σάκκουλας.

Μουζέλης, Ν. (1978) Νεοελληνική Κοινωνία. Όψεις υπανάπτυξης. Αθήνα: Εξάντας.

Μπαγκαβός, Χ. - Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.) (2006) Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Αθήνα: Gutenberg.

Μπαμπύ, Ζ. (2010) Οι θεμελιώδεις νόμοι της καπιταλιστικής οικονομίας, μτφρ. Μ. Χρήστου - Β. Βεργωτής - Μπ. Γεωργούλας. Αθήνα: Στοχαστής.

Ντυρκέμ, Ε. (1978) Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου. Αθήνα: Gutenberg.

Πουλαντζάς, Ν. (2001) Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός. Αθήνα: Θεμέλιο.

Τσαούσης, Δ. (1983) Η κοινωνία του ανθρώπου. Αθήνα: Gutenberg.

Τσαούσης, Δ. (1984) Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας. Αθήνα: Gutenberg.

Τσουκαλάς, Κ. (1992) Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα: 1830-1922. Αθήνα: Θεμέλιο.

Φίλιας, Β. (1978) Κοινωνικά Συστήματα (τόμοι Α-Β). Αθήνα: Νέα Σύνορα.

Φραγκουδάκη, Α. (1985) Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Αθήνα: Παπαζήσης.

**Χάμπερμαν, Λ. (1978) Τα υλικά
αγαθά του ανθρώπου, μτφρ. Τζένη
Μαστοράκη. Αθήνα:
Μπουκουμάνης.**

**Ηλεκτρονικές πηγές
www.wikipedia.org (εικόνες -
φωτογραφικό υλικό)**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου ΤΟΜΟΥ

3.5	Κοινωνική διαστρωμάτωση και κοινωνική κινητικότητα	9
3.5.1	Κοινωνικό στρώμα και κοινωνική τάξη	9
3.5.2	Κοινωνική θέση και κοινωνικός ρόλος	21
3.5.3	Κοινωνική κινητικότητα	33
3.6	Κοινωνικές ανισότητες	45
3.6.1	Αίτια και μορφές κοινωνικών ανισοτήτων	45
3.6.2	Συνέπειες των κοινωνικών ανισοτήτων	55
3.6.3	Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός	57
3.6.4	Οι κοινωνικές ανισότητες στην ελληνική κοινωνία	70
3.6.5	Η ισότητα ευκαιριών: ένα διαχρονικό αίτημα	75

Ερωτήσεις • Ασκήσεις •	
Δραστηριότητες	89
Βασική ορολογία	99
Βιβλιογραφία	121

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

